

TALLINNA TEHNIKAÜLIKOOL

Majandusteaduskond

Õiguse instituut

Rico Mändlo

**VAHISTAMISE REGULATSIOONI TÄIUSTAMISE
VÕIMALUSED**

Bakalaureusetöö

Õppekava HAJB08/14, peeriala Eesti avalik ja eraõigus

Juhendaja: Aleksandr Popov, MA, LL.M.

Tallinn 2018

SISUKORD

LÜHIKOKKUVÕTE	3
SISSEJUHATUS.....	4
1. KRIMINAALMENETLUST TAGAVATE MENETLUSTOIMINGUTE MÕISTE, OLEMUS JA EESMÄRK.....	7
1.1 Tõkendi mõiste ja eesmärk kriminaalmenetluses	7
1.2 Tõkendite liigid kriminaalmenetluses	10
1.2.1. Elukohast lahkumise keeld	10
1.2.2. Kaitsevälase järelevalve	12
1.2.3. Vahistamine	12
1.2.4. Kautsjon	15
1.2.5. Elektrooniline valve	17
2. VAHISTAMISE JA VAHISTUSE PÕHJENDATUSE KONTROLI SEADUSLIKUD ALUSED	19
2.1. Vahistamise mõiste ja alused.....	19
2.2. Vahistuse põhjendatuse kontrolli kord Eestis.....	24
2.3. EIÕK vahistamisest ja vahistuse põhjendatuse kontrollist.....	26
3. VAHISTAMISE KORRA REGULATSIOON VÄLISRIIKIDES	29
3.1. Vahistamiskord Lätis	29
3.2. Vahistamiskord Soomes	30
3.3. Vahistamiskord Tšehhis	31
3.4. Vahistamiskord Taanis	32
3.5. Vahistamiskord Saksamaal	33
4. VÕIMALIKUD MUUDATUSED EESTI REGULATSIOONIS.....	35
4.1. Eesti ja välisriikide vahistamise korra võrdlev analüüs.....	35
4.2. Võimalused Eesti kriminaalmenetluse seadustiku täiustamiseks	39
KOKKUVÕTE.....	41
SUMMARY	43
Kasutatud allikad.....	46

LÜHIKOKKUVÕTE

Käesoleva bakalaureusetöö eesmärgiks on anda ülevaade kehtivast vahistamise regulatsioonist ja selle probleemikohtadest. Käsitlust leiavad ka teised tõkendid, mis on oma loomult vahistamisest vähem intensiivsemad. Uurimise käigus selgub vahistamise olemus ja see, miks on tegemist raskeima tõkendiga, mida kohus isiku suhtes kohaldada võib. Kohtupraktika, teiste riikide regulatsioonide ja erialakirjanduse analüüsi tulemusena peab saama vastata küsimusele, kas Eestis kehtivas vahistamise regulatsioonis on võimalik midagi muuta või täiustada, et regulatsioon oleks vahistamisküsimustes selgem, täpsem ja selle läbi ka põhiõiguseid vähem riivav.

Uurimisülesannete täitmisel on allikatena kasutatud eesti-, saksa- ja inglisekeelset erialakirjandust, seaduseid, Eesti seadustike kommentaare, vastavat kohtupraktikat ning Justiitsministeeriumi kriminaalpoliitika uuringuid. Tegemist on teoreetilise uurimusega tõkendite kohaldamise kohta, kus põhirõhk on vahistamisel ning mille argumentatsioon on rajatud suuresti Riigikohtu ja Euroopa Inimõiguste Kohtu praktikale.

Vahistamise regulatsiooni selguse ja põhiõiguste tagamise seisukohalt tuleb kriminaalmenetluse seadustikus sätestada põhjendatud kuriteokahtlus kui vahistamise eeltingimus ning lisada, et vahistamist saab kohaldada ainult siis, kui alternatiivsed tõkendid pole kriminaalmenetluse kindlustamiseks piisavad.

Võtmesõnad: vahistamine, põhiõiguste riive, tõkendid, vahistamisalus, vahistuse põhjendatus.

SISSEJUHATUS

Menetlustoimingud kriminaalmenetluses on oma sisult väga olulised, sest neist sõltuvad ühiskondlik heaolu ja õiguskindlus, mis rajanevad riigi õiguskaitseasutuste tööol.

Kriminaalmenetluse menetlustoimingud on oma iseloomust tingituna paratamatult põhiõigusi piiravad, kuid nende toimetamine peab järgnema võimalikult lühikese perioodi jooksul, et vältida nende veelgi keerulisemaks muutumist. See on üks peamisi põhjuseid, miks seaduse rakendajal on kriminaalmenetluses kasutada tõkendid, mis oma kogumis peaksid tagama vajalike toimingute tegemise.

Tõkendid on kriminaalmenetlust tagavad sunnivahendid, mis piiravad intensiivselt isiku põhiõigusi, kõige sagedamini õigust isikuvabadusele ja liikumisvabadusele. Samuti on tõkendite kohaldamise puhul tegemist süütuse presumptsiooni riivega. Eelkõige on tõkendite eesmärk kindlustada kriminaalmenetluse toimine ja kohtuotsuste täitmine.¹

Põhiõigusi piiravad menetlustoimingud on tänapäeval vältimatud ja üldaktsepteeritud.² Süütuse presumptsioon ei ole põhimõttena vastuolus vahistamise kui tõkendiga, mistõttu ei saa seda pidada ka argumendiks, mis võimaldaks vaidlustada vahistamise laialdast kasutamist.³

Põhiseaduse (edaspidi PS)⁴ järgi on õigus vabadusele ülim põhiseaduslik väärtus ning seda võib võtta ainult seaduses sätestatud juhtudel ja korras, sh süüdimõistva kohtuotsuse või kohtu poolt määratud aresti täitmiseks; kohtu korralduse täitmata jätmise korral või seadusega sätestatud kohustuse täitmise tagamiseks; kuriteo või haldusõiguserikkumise ärahoidmiseks, sellises õiguserikkumises põhjendatult kahtlustatava toimetamiseks pädeva riigiorgani ette või tema pakkumineku vältimiseks. Euroopa Inimõiguste ja Põhivabaduste Kaitse Konventsioon (edaspidi EIÕK)⁵ sätestab vabaduse kui õiguse, mis vajab erilist kaitset.

Seetõttu on tähtis, et isik ei oleks põhjendamatult vahi all ning vahistamine kestaks vaid hädavajaliku aja, mis on kriminaalmenetluse tagamiseks vajalik. Siinkohal tuleb saavutada

¹ Kergandberg, E; Pikamäe, P. Kriminaalmenetluse seadustik. Kommenteeritud väljaanne. Tallinn: Juura 2012, lk 344.

² Kergandberg, E. (1996) Menetlustoimingute süsteem kui kohtumenetluse sisu. – *Juridica* VII, lk 318.

³ Stevens, L., “Pre-Trial Detention: The Presumption of Innocence and Article 5 of the European Convention on Human Rights Cannot and Does Not Limit its Increasing Use”. *European Journal of Crime, Criminal Law and Criminal Justice* (Sage Publications, 2009), 165–180, p 171.

⁴ PS RT I, 15.05.2015, 2, § 20 p-d 1-3.

⁵ EIÕK RT II 2010, 14, 54, Art. 5.

kompromiss süütuse presumptsiooni ja vajaduse vahel tagada õigusemõistmine ning hoida ära uute kuritegude toimepanemine.⁶

Käesoleva bakalaureusetöö teemaks on vahistamise regulatsiooni täiustamise võimalused. Nimetatud teemal ajendas kirjutama asjaolu, et ei ole kirjutatud ühtegi üliõpilastööd, mis keskenduks ainult vahistamise regulatsioonile ja pakuks samal ajal välja võimalusi kehtiva regulatsiooni täiendamiseks. 2016. aasta septembris jõustusid kriminaalmenetluse seadustiku (edaspidi KrMS)⁷ muudatused, mis töid endaga kaasa muutusi ka vahistamise regulatsioonis⁸, kuid käesoleva lõputöö autori hinnangul jäid seaduse muutmisel mõned olulised küsimused tähelepanuta. Näiteks ei ole kriminaalmenetluse seadustikus sätestatud vahistamise olulisima eeltingimusena ei põhjendatud kuriteokahtlust ega kohustust kontrollida, kas mõni teine menetluse tagamise vahend oleks põhiõiguste seisukohalt sobivam. Käesolevas bakalaureusetöös analüüsib autor neid küsimusi ning sõnastab ettepanekud probleemsete sätete muutmise võimaluste kohta.

Töö eesmärgiks on anda ülevaade kehtivast vahistamise regulatsioonist ja selle probleemikohtadest. Vahistamise kõrval käsitletakse ka teisi tõkendid, mis on oma loomult vahistamisest vähem intensiivsemad, ning nende kohaldamise võimalusi. Uurimus avab vahistamise olemuse ja põhjuse, miks on tegemist raskeima tõkendiga, mida kohus kohaldada võib. Kohtupraktika, teiste riikide regulatsioonide ja erialakirjanduse analüüsi tulemusena peab saama vastata küsimusele, kas Eestis kehtivas vahistamise regulatsioonis on võimalik midagi muuta või täiustada, et regulatsioon oleks vahistamise küsimustes selgem, täpsem ja selle läbi ka põhiõiguseid vähem riivav.

Bakalaureusetöö hüpoteesiks on väide, et Eesti kriminaalmenetluse seadustiku vahistamisregulatsiooni on võimalik täiustada nii, et isiku põhiõigusi oleks keerulisem riivata ja esineks selgus, millistel alustel ja eeldustel selline riive lubatud on.

Uurimisülesannete täitmisel on allikatena kasutatud eesti-, saksa- ja inglisekeelset erialakirjandust, seaduseid, Eesti seadustike kommentaare, vastavat kohtupraktikat ning Justiitsministeeriumi kriminaalpoliitika uuringuid. Tegemist on pigem teoreetilise uurimusega tõkendite kohaldamise kohta, kus põhirõhk on vahistamisel. Autori argumentatsioon selles bakalaureusetöös on rajatud peamiselt Riigikohtu ja Euroopa Inimõiguste Kohtu (edaspidi EIK)

⁶ Lõhmus, U. (1996) Õigus vabadusele ja turvalisusele. – *Juridica* III, lk 129.

⁷ KrMS. – RT I 2003, 27, 166 ... RT I, 05.12.2017, 8.

⁸ Kriminaalmenetluse seadustiku ja teiste seaduste muutmise seadus, § 6 lg 1. – RT I, 19.03.2015, 1.

praktikale. Kasutatud allikad paistavad silma oma aktuaalsuse ja olulisuse poolest – lisaks asjakohasele kohtupraktikale toetub töö kehtivale seadusele ning üldtunnustatud teoreetilistele käsitlustele tõkendite rakendamise kohta. See on oluline, kui vaatluse all on midagi, mis rikub isikule Eesti Vabariigi Põhiseadusega tagatud õigust isikupuutumatussele.

Bakalaureusetöö jaguneb neljaks peatükiks. Esimeses peatükis tuleb vaatluse alla kriminaalmenetlust tagavate menetlustoimingute mõiste, olemus ja eesmärk. Peatükk annab ülevaate kõigist KrMS-is sätestatud tõkenditest ning avab nende rakendamise tagamaad. Teises peatükis on tähelepanu all vahistamise ja vahistuse põhjendatuse kontrolli seaduslikud alused tervikuna. Esimeses alapeatükis keskendutakse põhjalikumalt vahistamise aluseks olevatele põhimõtetele. Seejärel leiab käsitlust vahistuse põhjendatuse kontrolli kord Eestis, kus tuuakse põhjalikult välja, kui tihti teostatakse kontrolli kestva vahistuse õigustatuse üle ja mis alustel on võimalik vahistust pikendada. Viimane alapeatükk annab ülevaate, mida ütleb EIÕK vahistamise ja vahistuse põhjendatuse kontrolli kohta. Kolmandas peatükis uuritakse, kuidas on vahistamise kord reguleeritud teistes Euroopa Liidu liikmesriikides. Neljas peatükk keskendub Eesti vahistamisregulatsiooni võimalikule täiustamisele, kus selgub hüpoteesina püstitatud väite paikapidavus.

1. KRIMINAALMENETLUST TAGAVATE MENETLUSTOIMINGUTE MÕISTE, OLEMUS JA EESMÄRK

1.1 Tõkendi mõiste ja eesmärk kriminaalmenetluses

Kriminaalmenetluse seadustiku IV peatükk on pealkirjastatud kui „Kriminaalmenetluse tagamine“, kuid kriminaalmenetlust tagavaid menetlustoiminguid võib leida ka kriminaalmenetluse seadustiku muudest osadest. Erialakirjanduses on levinud arusaam, et kriminaalmenetlust tagavate menetlustoimingute all peetakse silmas mitmesuguseid põhiõigusi piiravaid sunnivahendeid, mida kohaldatakse enamasti kahtlustatava ja süüdistatava, kuid teatud juhtudel ja ulatuses ka kriminaalmenetluse teiste subjektide suhtes.⁹

Richard Räägo kriminaalprotsessi õpperaamatu neljanda osa teine peatükk kannab pealkirja „Kohtu sundvahendid“, mille sissejuhatuses selgitab autor sunni vajalikkust kriminaalmenetluses järgnevalt: „Protsessi teostamiseks ja otsitava tõe leidmiseks vajab kohus isikuid ja esemeid. On selge, et ei saa olla kohtumõistmist, kui kohtust puudub süüalune – kohtualune, kes oma seletustega peaks aitama selgitada arutatavat süütegu, ning tunnistajad, kes peavad kohtule tõendeid andma. Jättes nimetatud isikute kohtusse ilmumine nende vabatahtlikuks otsuseks, jääks suur osa neist ilmumata ja protsess muutuks võimatuks, mistõttu peavad kohtul olema kasutada sunnivahendid nende isikute kohtusse ilmumise võimaldamiseks.“¹⁰

Kokkuleppeliselt loetakse kriminaalmenetluse süstemaatikas kriminaalmenetlust tagavateks menetlustoiminguteks selliseid menetluslikke samme, mille vahetu eesmärk ei hõlma enam tõendusteabe hankimist, milleks on tõendite kogumisele suunatud menetlustoimingud, vaid piirdubki eeltingimuste loomisega, kas tõendite kogumiseks (näiteks sundtoomine või vahistamine) või kriminaalmenetluse muude ülesannete täitmiseks (näiteks vara arestimine või kahtlustatava ametist kõrvaldamine).¹¹

⁹ Kergandberg, E; Sillaots, M. Kriminaalmenetlus. Tallinn: Juura 2006, lk 208.

¹⁰ Räägo, R. Kriminaalprotsessi õpperaamat. Tartu: Akadeemiline Kooperatiiv 1937, lk 190.

¹¹ Kergandberg, Sillaots (2006), *supra nota* 5, lk 200.

Põhilised kriminaalmenetlust tagavate menetlustoimingutega piiravad põhiõigused on: isikuvabadus, kehaline puutumatus, omandiõigus, kodu puutumatus, sidevahenditega edastatava info saladus.¹²

Käesolevas bakalaureusetöös on täpsemalt vaatluse all isikuvabadus, samuti kehaline puutumatus, kuid ka neid vabadusi piiravad sunnivahendid, mille alaliikideks on:

- a) isiku menetlustoiminguks menetleja juurde väljakutsumine, sundtoomine ja tagaotsimine;
- b) isiku kahtlustatavana kinnipidamine;
- c) kahtlustatava ja süüdistatava suhtes tõkendi kohaldamine;
- d) kahtlustatava ja süüdistatava raviasutusse sundpaigutamine;
- e) kahtlustatava ja süüdistatava väljaandmis- ja loovutamisvahistamine.¹³

Keskenduksin siinkohal punktile c, sest tõkendite kohaldamise puhul tuleb isikuvabaduse ja kehalise puutumatus riive kõige näitlikumalt esile.

Tõkend on kriminaalmenetluse tagamisele suunatud kahtlustatava või süüdistatava isikuvabadust pikemaks ajaks piirav kriminaalmenetluslik sunnivahend¹⁴, mille eesmärk on kindlustada kriminaalmenetluse toimimine ja kohtuotsuse täitmine. Tõkendid piiravad intensiivselt isiku põhiõigusi, ennekõike õigust isikuvabadusele ja liikumisvabadusele, süütuse presumptsiooni põhimõtet, aga ka perekonna- ja eraelu puutumatus ning omandiõigust.¹⁵

Tõkendi valikul ja muutmisel tuleb KrMS § 127 kohaselt lähtuda selle paragrahvi esimeses lõikes loetletud kriteeriumidest. Tõkendit valides arvestatakse kriminaalmenetlusest või kohtuotsuse täitmisest kõrvalehoidumise, kuritegude toimepanemise jätkamise või tõendite hävitamise, muutmise ja võltsimise võimalikkust, karistuse raskust, kahtlustatava, süüdistatava või süüdimõistetud isikut, tema tervist, perekonnaseisu ja muid tähtsaid asjaolusid.¹⁶ Tõkendi kohaldamise otstarbekuse hindamisel peab menetleja võtma arvesse kõiki neid asjaolusid, prognoosides tõkendile allutatava isiku käitumist ja selle võimalikku mõju kriminaalmenetlusele.¹⁷

¹² Kergandberg, E; Järvet, T; Ploom, T; Jaggo, O. Kriminaalmenetlus 2. Trükk. Tallinn: Sisekaitseakadeemia 2008, lk 30.

¹³ Kergandberg, Sillaots (2006), *supra nota* 5, lk 201.

¹⁴ *Ibid.*, lk 208.

¹⁵ Kergandberg, Pikamäe (2012), *supra nota* 1, lk 344.

¹⁶ KrMS RT I, 05.12.2017, 8, § 127 lg 1.

¹⁷ Kergandberg, Pikamäe (2012), *supra nota* 1, lk 344.

Tõkendi kohaldamine sõltub menetleja põhjendatud hinnangust selle vajalikkusele konkreetses kriminaalasjas ega ole kohustuslik meede iga kriminaalasja puhul. Kriminaalmenetluse seadustik ei näe ette ka tõkendi kohaldamise piiranguid sõltuvalt kuriteo liigist või selle eest ettenähtud karistuse raskusest. Tõkendi kohaldamisel tuleb valida isiku õigusi võimalikult vähe riivav tõkend, arvestades kriminaalmenetluse eesmärke.¹⁸

Kohus võtab tõkendi valikul arvesse varasemat karistatust, kohtuistungile ilmumata jätmist, samuti kohtuistungiga tagamiseks kohaldatud sundtoomist. Isiku poolt varasem väärtegu toimepanemine annab alust kahelda, et kuni kohtuotsuse jõustumiseni vabadusse jäädes võib isik jätkuvalt panna toime kuritegusid või hakata kõrvale hoiduma tema poolt realselt kandmisele kuuluvast karistuse kandmisest.¹⁹ Arvesse on võetud ka süüdistatava liikuvust nii riigisiselt kui ka Eesti Vabariigi väliselt, välistamaks olukorrad, kus riik peab asuma kulutama rahalisi vahendeid, tagamaks hilisemat kohtuotsuse täitmist.²⁰

Tõkendi muutmisel järgitakse tõkendi kohaldamist reguleerivaid sätteid. Näiteks juhul, kui kahtlustatava vahistamise asemel otsustatakse talle kohaldada elukohast lahkumise keeldu, tuleb järgida seaduses vastava tõkendi kohaldamiseks ettenähtud korda.²¹ Tõkendi üle otsustamine võib toimuda nii kohtueelses menetluses kui ka kohtumenetluses. „Kohtueelses menetluses algatab (ja teatud juhtudel ka otsustab) tõkendi kohaldamise uurimisasutus või prokuratuur.“²² Kohtul on õigus kriminaalasja kohtulikult arutamisel oma määrusega valida tõkend või muuta varem valitud tõkendit või see tühistada.²³ Kohtumenetluse tagamiseks on võimalik vabadusele piiranguid seada kõigis kohtumenetlustes.²⁴

Kriminaalmenetluse seadustiku 4. peatüki 2. jaos ette nähtud kriminaalmenetluse tagamise muud vahendid on samuti suunatud kriminaalmenetluse toimetamise kindlustamisele, kuid erinevad tõkenditest nende kohaldamise kestuse ja põhiõiguse riive tõsiduse poolest. Ka nende eesmärk on kindlustada kriminaalmenetluse võimalikult efektiivne toimetamine, tagades menetlusega seotud olevate isikute kättesaadavuse menetlustoimingute tegemiseks.²⁵

¹⁸ *Ibid.*; Garcia, A.; Bachmaier, L. Criminal Law in Spain (Hague: Kulwer Law International, 2011), p 259.

¹⁹ Pärnu Maakohus 06.11.2015, 1-15-6524.

²⁰ Harju Maakohus 16.06.2015, 1-15-4389.

²¹ Kergandberg, Pikamäe (2012), *supra nota* 1, lk 344.

²² *Ibid.*

²³ KrMS RT I, 05.12.2017, 8, § 275.

²⁴ Sootak, J; Pikamäe, P. Karistusseadustik. Kommenteeritud väljaanne. Tallinn: Juura 2015, lk 780.

²⁵ Kergandberg, Pikamäe (2012), *supra nota* 1, lk 360.

Kriminaalmenetluse seadustik loetleb muude kriminaalmenetluse tagamise vahenditena võimaluse määrata trahv või arest kuni viieks päevaks isikule, kes ei ilmu kohtu ette menetleja kutsel; sundtoomise; tagaotsimise; isikusamasuse tuvastamise; viibimiskeelu; ametist kõrvaldamise; ajutise lähenemiskeelu; vara arestimise ja lisapiirangud vabaduspiiranguga isikule.²⁶

1.2. Tõkendite liigid kriminaalmenetluses

KrMS sätestab kõik kahtlustatavatele või süüdistatavatele kohaldatavad esmased tõkendid: elukohast lahkumise keeld, vahistamine, võimalus asendada vahistamine kautsjoniga ning vahistamise asendamine elektroonilise valvega.²⁷ Siinkohal tuleb rõhutada, et kautsjon ja elektrooniline valve ei ole eraldiseisvad tõkendid, vaid vahendid, millega on võimalik vahistamist asendada. KrMS § 129 sätestab kaitsevälase järelevalve, mille kohaselt võib ajateenistuses olevale kahtlustatavale või süüdistatavale kaitsevälasele määruse alusel tõkendina kohaldada väeüksuse juhtkonna järelevalvet.

1.2.1. Elukohast lahkumise keeld

Elukohast lahkumise keeld seisneb kahtlustatava või süüdistatava või juriidilisest isikust kahtlustatava või süüdistatava esindaja kohustuses mitte lahkuda oma elukohast ilma menetleja loata kauemaks kui kolmeks ööpäevaks. Kohtueelses menetluses ei või elukohast lahkumise keeldu kohaldada kauem kui üks aasta, kuid kriminaalasja erilise keerukuse või mahukuse korral või kriminaalmenetluses rahvusvahelise koostööga kaasnevatel erandlikel asjaoludel võib prokuratuur pikendada elukohast lahkumise keelu tähtaega kohtueelses menetluses kuni kahe aastani.²⁸

Elukohast lahkumise keeld riivab isiku õigust vabalt liikuda,²⁹ piirates nii Eesti Vabariigi territooriumi sisese liikumise kui ka välismaale lahkumise võimalusi. Tegemist on leebeima tõkendiga, mille eesmärk on tagada isiku kättesaadavus menetlustoimingute tegemiseks ja kohtuotsuse täitmiseks. Tõkendi kohaldamine eeldab, et isikul on elukoht, s.o koht, kus ta

²⁶ KrMS RT I, 05.12.2017, 8, § 138, 139, 140, 140¹, 140², 141, 141¹, 142, 143¹.

²⁷ *Ibid.* § 128, 130, 135, 137¹.

²⁸ *Ibid.* § 128 lg 1, lg 3.

²⁹ Eesti Vabariigi põhiseadus § 34-35. – RT 1992, 26, 349 ... RT I, 15.05.2015, 2.

peamiselt või alaliselt elab,³⁰ ja ta teatab selle aadressi ja enda sidevahendite andmed menetlejale. Menetlejaga kokkuleppel ei ole välistatud ka mitme elukoha olemasolu. Tegemist peab olema Eesti Vabariigi territooriumil asuva elukohaga. Elukoha vahetumisel, sõltumata põhjusest, tuleb sellest menetlejale teatada.³¹

Tõkendit on võimalik kohaldada nii kahtlustatavale, süüdistatavale kui ka juriidilisest isikust kahtlustatava või süüdistatava esindajale. Juriidilisest isikust kahtlustatav või süüdistatav osaleb kriminaalmenetluses oma seadusliku esindaja kaudu, mistõttu võib osutada vajalikuks tagada seadusliku esindaja kui füüsilise isiku kättesaadavus menetlustoimingute tegemiseks. Nimetatud muudatus jõustus 01.09.2011 ning tegemist on kõrvalekaldega eelmisest seaduse põhimõttest, mille kohaselt tõkendeid, erinevalt muudest menetluse tagamise vahenditest, kohaldati vaid kahtlustatavale, süüdistatavale või süüdimõistetule.³²

Tõkendi kohaldamisel koostab menetleja määruse, mille allkirjastab tõkendile allutatud. Tulenevalt sellest, et elukohast lahkumise keelu kohaldamine ei eelda kohtulikku kontrolli ja toimub reeglina kohtueelses menetluses uurimisasutuse või prokuratuuri määruse alusel, tagatakse sellega kontroll selle üle, et isik kinnitab andmete õigsust ja on teadlik tõkendi kohaldamise reeglitest ning selle rikkumise tagajärgedest. Tõkendi rikkumisel võib isikut trahvida või kohaldada tema suhtes raskemat tõkendit – vahistamist. Rahatrahvi määrab eeluurimiskohtunik või kohus määrusega ja selle kohaldamine on õigustatud juhul, kui tõkendi tingimuste rikkumine ei olnud niivõrd oluline, et tingida raskema tõkendi – vahistamise – kohaldamist.³³

Kohtueelses menetluses kohaldab tõkendi uurimisasutus või prokuratuur määrusega ja selle vaidlustamine toimub kriminaalmenetluse seadustiku 8. peatüki 5. jaos kirjeldatud korras (uurimisasutuse ja prokuratuuri määruse peale kaebamine). Kohtumenetluses kohaldatakse või jäetakse kohaldamata elukohast lahkumise keeld prokuratuuri taotlusel kohtumäärusega ja seda ei saa vaidlustada.³⁴

³⁰ Tsiviilseadustiku üldosa seadus § 14 lg 1. – RT I 2002, 35, 216 ... RT I, 12.03.2015, 106.

³¹ Kergandberg, Pikamäe (2012), *supra nota* 1, lk 345.

³² *Ibid.*

³³ *Ibid.*

³⁴ *Ibid.*; KrMS RT I, 05.12.2017, 8, § 385 p 20.

1.2.2. Kaitsevälase järelevalve

KrMS kohaselt võib määruse alusel ajateenistuses olevale kahtlustatavale või süüdistatavale kaitsevälasele kohaldada väeüksuse juhtkonna järelevalvet. Väeüksuse juhtkonna järelevalvet kui tõkendi kohaldatakse menetleja määrusega.³⁵ Tõkendi kohaldamine on õigustatud ajateenistuse käigus või sellega seoses toimepandud kuritegude puhul, eriti kui kuritegu on KrMS § 212 lg 2 p 3 kohaselt Sõjaväepolitsei uurimisalluvuses. Samuti võimaldab see ajateenistust kohtueelse menetluse ajal mitte katkestada. Tõkendi kehtivus on piiratud ajateenistuse kestusega.³⁶

Kriminaalmenetluse seadustik ei sätesta täpsemaid tõkendi täideviimise tingimusi. Väeüksuse juhtkond korraldab järelevalvet kahtlustatava või süüdistatava üle kooskõlas kaitsevää teenistust reguleerivate õigusaktidega, arvestades kriminaalmenetluse huve ja eesmärke. Tõkendi kohaldamine ei ole kaitsevälaselt vabaduse võtmise iseseisvaks aluseks.³⁷

Kohtueelses menetluses kohaldab tõkendi uurimisasutus või prokuratuur määrusega ja selle vaidlustamine toimub KrMS 8. peatüki 5. jaos kirjeldatud korras (uurimisasutuse ja prokuratuuri määruse peale kaebamine). Kohtumenetluses on kohtul õigus kriminaalasja kohtulikul arutamisel tõkendi üle otsustada määrusega ning see on vaidlustatav.³⁸

1.2.3. Vahistamine

Vahistamine on kriminaalmenetluse tagamise vahend, mis piirab isiku õigusi kõige rohkem ja mis seisneb temalt vabaduse võtmises. Riigikohtu lahendites on korduvalt märgitud, et vahistamise näol on kriminaalmenetluses tegemist kahtlustatava või süüdistatava põhiõiguste kõige intensiivsema riivega. „Viidates ka EIÕK art 5 kohaldamispraktikale EIK poolt (15.02.2005 Sulaoja vs. Eesti ja 21.06.2005 Pihlak vs. Eesti), on Riigikohus mitmel korral toonitanud vajadust iga üksiku kriminaalasja puhul kogu kriminaalmenetluse vältel jälgida, et vahi all peetaks isikuid üksnes siis ja nii kaua, kui see on kriminaalmenetluse tagamiseks

³⁵ KrMS RT I, 05.12.2017, 8, § 129.

³⁶ Kergandberg, Pikamäe (2012), *supra nota* 1, lk 345-346.

³⁷ *Ibid.*

³⁸ KrMS RT I, 05.12.2017, 8, § 275 lg 1.

tõepoolest vältimatult vajalik.³⁹ See on oluline ka sellepärast, et vahistamisega ei toimu muutused ainult vahistatu elus, vaid kannatavad ka tema pere ja tuttavad.⁴⁰

KrMS § 130 on olemuselt PS §-i 20 kordav. PS §-st 20 tuleneb igäihe õigus vabadusele ja isikupuutumatusse ning PS § 20 puhul on tegemist vabadusõiguse kaitse keskse sättega, mis garanteerib igäihe füüsilise vabaduse kaitset meelevaldse ehk omavolilise vahistamise või kinnipidamise eest.⁴¹ PS sätestab, et vabaduse võib võtta ainult seaduses sätestatud juhtudel ja korras, sh süüdimõistva kohtuotsuse või kohtu poolt määratud aresti täitmiseks; kohtu korralduse täitmata jätmise korral või seadusega sätestatud kohustuse täitmise tagamiseks; kuriteo või haldusõiguserikkumise ärahoidmiseks, sellises õiguserikkumises põhjendatult kahtlustatava toimetamiseks pädeva riigigorgani ette või tema pakkumineku vältimiseks. PS esitab seega ammendava loetelu olukordadest, mil vabaduse võtmine on lubatav.⁴² Loetelu langeb enamuses kokku EIÕK art 5 lg 1 punktides a-f esitatuga. Igasugune riigivõimude tegevus isikult vabaduse võtmisel peab olema mõne loetelus nimetatud aluse kaudu formaalselt õigustatud ning olema ka sisuliselt kantud vastavast eesmärgist (nt kuriteo ärahoidmine või süüdimõistva kohtuotsuse täitmine).⁴³ Vahetult PS või EIÕK alusel isikut vahistada siiski ei saa – vahistamise seaduslikud alused ja kord on sätestatud kriminaalmenetluse seadustikus. Lisaks sellele ei saa seadusega laiendada põhiseaduslikke vahistamisaluseid.⁴⁴

KrMS § 130 lg 1 järgi toimub vahistamine ainult kohtu- või eeluurimiskohtuniku määruse alusel, mis on kooskõlas ka PS § 21 lõikes 3 ja EIÕK art 5 lõikes 3 sätestatud kohtuliku kontrolli garantiiga.⁴⁵ Ilma kohtu sellekohase loata võib isikult vabaduse võtta vaid kuni 48 tunniks (nt kahtlustatavana kinnipidamine ja sundtoomine). Kohtueelses menetluses esitab vahi alla võtmiseks taotluse prokuratuur, kohtumenetluses võib tõkendi valimine toimuda ka kohtu enda initsiatiivil. Süüdimõistetud vahistamine võib leida aset kriminaalhooldaja või kohtutäituri taotlusel. Kahtlustatava või süüdistatava tohib vahistada prokuratuuri taotlusel ja eeluurimiskohtuniku määruse alusel või kohtumääruse alusel, kui ta võib kriminaalmenetlusest kõrvale hoiduda või jätkuvalt toime panna kuritegusid.⁴⁶

³⁹ RKKKm 3-1-1-80-07 p 13; RKKKm 3-1-1-105-11 p 11.

⁴⁰ Eryilmaz, B. M. Arrest and detention powers in English and Turkish law and practice in the light of the European Convention on Human Rights. Hague: Kluwer law international 1999, lk 51.

⁴¹ Kergandberg, Pikamäe (2012), *supra nota* 1, lk 347.

⁴² PS RT I, 15.05.2015, 2, § 20 p-d 1-3.

⁴³ *Ibid.*

⁴⁴ RKKKm 3-1-1-103-06 p 14; Kergandberg, Pikamäe (2012), *supra nota* 1, lk 347-349.

⁴⁵ EIÕK RT II 2010, 14, 54, art. 5.

⁴⁶ KrMS RT I, 05.12.2017, 8, § 262 p 4, 275 lg 1, 429 lg 1, 130 lg 2.

01.09.2016 jõustunud uue kriminaalmenetluse seadustikuga lisandus paragrahv 131¹, mille lg 1 sätestab vahi all pidamise tähtaja kohtueelses menetluses. Selle järgi ei või kohtueelses menetluses esimese astme kuriteos kahtlustatav ega süüdistatav olla vahistatud üle kuue kuu ning teise astme kuriteos kahtlustatav ega süüdistatav üle nelja kuu. Alaealine kahtlustatav ega süüdistatav ei või kohtueelses menetluses olla vahistatud üle kahe kuu. Käesoleva paragrahvi lõige 2 sätestab reservatsiooni, mille kohaselt võib eeluurimiskohtunik riigi peaprokuröri taotlusel pikendada lõikes 1 sätestatud vahi all pidamise tähtaega, kui kriminaalasi on eriliselt keerukas või mahukas või sellega kaasnevad kriminaalmenetluses rahvusvahelise koostööga erandlikud asjaolud. KrMS § 131¹ lg 4 annab eeluurimiskohtunik isiku vahistamisel kahtlustatava või süüdistatava vahi all pidamiseks loa kuni kaheks kuuks ning nimetatud tähtaega võib eeluurimiskohtunik pikendada prokuratuuri põhistatud taotluse alusel korraga kuni kahe kuu võrra.

Tähtaja hulka ei arvata välisriigi väljaandmis- ja loovutamishistuses viibitud aega isikul, kelle väljaandmist Eesti Vabariik on taotlenud, ega välisriigi pädeva asutuse otsusel kohtueelses menetluses vahi all viibitud aega enne kriminaalmenetluse üle võtmist Eesti Vabariigi poolt.⁴⁷ Esitatud on kolm sisulist põhjust: 1) vahi all pidamine toimub välisriigi seaduse alusel, mille üle Eesti õigusasutustel puudub kontroll; 2) Eesti õigusasutused ei saa teha vahistamise ajal isikuga menetlustoiminguid, mis on vajalikud meie menetluses ning mis oleksid määravad vahistusaja mõistlikkuse üle otsustamisel; 3) Eesti õigusasutused ei vastuta vahistamisotsuse õigsuse eest.⁴⁸ Riigikohus on samuti leidnud, et väljaandmisvahistuses viibitud aja puhul puudub Eesti pädevatel õigusasutustel võimalus teha menetlustoiminguid ja neil puudub kontroll vahistuses viibitud aja üle.⁴⁹

Vahistamise või vahistamisest keeldumise, samuti vahistamise tähtaja pikendamise või sellest keeldumise peale võib prokuratuur, vahistatu või tema kaitsja esitada määruskaebuse KrMS 15. peatükis sätestatud korras.⁵⁰

⁴⁷ KrMS RT I, 05.12.2017, 8, § 131¹ lg 3.

⁴⁸ Kergandberg, Pikamäe (2012), *supra nota*1, lk 350.

⁴⁹ RKKKo 3-1-1-5-03 p 7.2.

⁵⁰ KrMS RT I, 05.12.2017, 8, § 136.

1.2.4. Kautsjon

Kautsjon on tõkend, mida kohaldatakse vahistamise asemel ja mis väljendub kindla rahasumma maksmisses kohtu hoiuarvele eesmärgiga tagada tõkendile allutatud isiku osalemine kriminaalmenetluses. Summa võib tasuda kahtlustatav, süüdistatav või tema eest ka muu isik.⁵¹ Kautsjon riivab eelkõige isiku omandiõigust, kuid seab piirangud ka isiku liikumisvabadusele ja selle kaudu ka vabadusõigusele. Kautsjoni puhul, kui isik viibib vabaduses, on vabadusõiguse riive intensiivsus oluliselt väiksem kui vahistamise korral.⁵² Ka EIÕK näeb ette, et isiku vabastamist kriminaalmenetluse käigus võidakse seostada tagatisega ilmuda asja arutamisele⁵³, kuigi vastav säte puudutab vaid kriminaalmenetlust enne süüdimõistvat otsust. EIK leiab, et kui isiku vahistamise eesmärk on tagada tema osalemine kriminaalmenetluses, tuleb riigivõimudel kaaluda vahi alla võtmise alternatiive, muu hulgas vabastamist rahalise või muu tagatise andmisel.⁵⁴ Seega, kui kahtlustatav või süüdistatav teeb ettepaneku tasuda kautsjon, esitades vastava taotluse, tuleb kohtul seda kaaluda. Kooskõlas kriminaalmenetluse seadustiku paragrahvi 135 lõikega 5¹ on koos kautsjoniga täiendava tagatisena võimalik kohaldada elukohast lahkumise keeldu.

Kautsjonit on kritiseerivalt nimetatud „rikkurite“ tõkendiks, mis lühidalt öeldes tähendab võimalust rikkal inimesel end raha eest vabaks osta. Eerik Kergandberg ja Meris Sillaots on väljendanud seisukohta, et selliste võimalike etteheidete vältimiseks tuleks olukorras, mil on tegemist mitme kahtlustatavaga ja mõni neist ei ole suuteline kautsjonit tasuma, üldjuhul välistada kautsjoni kohaldamine ka teiste kahtlustatavate suhtes, seda mõistetavalt eriti nendel juhtudel, mil kahtlustatavate huvid on vastuolulised.⁵⁵

EIK lähtub peamiselt neljast tingimusest, mida arvestatakse kautsjonist keeldumisel, ja need on: 1) kriminaalmenetlusest kõrvalehoidumine; 2) õigusemõistmise takistamise võimalus; 3) uute kuritegude toimepanemise oht; 4) avaliku korra erakordne ja püsiv häirimine.⁵⁶ Selline EIK kohtupraktika E. Kergandbergi ja M. Sillaotsa seisukohta ei toeta. EIK on asunud seisukohale, et kui kriminaalmenetlusest kõrvalehoidumist on võimalik välistada ka kautsjonit kohaldades, siis tulebki kohaldada kergemat tõkendit vahistamise asemel.⁵⁷ Siit ei ilmne ühtegi

⁵¹ *Ibid.* § 135 lg 1-2.

⁵² RKKKm 3-1-1-80-07 p 12.1.

⁵³ EIÕK RT II 2010, 14, 54, art. 5 lg 3.

⁵⁴ *Yakovlev v. Russia*, no. 5453/08, ECHR 2010.

⁵⁵ Kergandberg, Sillaots (2006), *supra nota* 5, lk 215.

⁵⁶ European Court of Human Rights. Guide on Article 5 of the Convention: Right to Liberty and Security.

Council of Europe 2014, lk 27. Arvutivõrgus: http://www.echr.coe.int/Documents/Guide_Art_5_ENG.pdf

⁵⁷ *Vrencev v. Serbia*, no. 2361/05, ECHR 2008.

põhjust, miks välistada kautsjon mitme kahtlustatava puhul kõigile kahtlustatavatele, kui üks neist ei suuda kautsjonit maksta.

Kautsjoni kohaldatavus kahtlustatava või süüdistatava nõusolekul⁵⁸ tähendab seda, et kahtlustatav või süüdistatav peab ise avaldama tahet asendada vahistamine kautsjoniga. Kautsjoni võib tasuda kahtlustatav või süüdistatav ise, aga ka teine isik tema eest.⁵⁹ Tõkendi reaalne asendamine on seotud kautsjonisumma laekumise hetkega, sest seejärel vabastatakse isik vahi alt, teavitades kinnipidamisasutust, kus kahtlustatav või süüdistatav viibib.⁶⁰

Kautsjoni suurust määrates lähtub kohus ähvardava karistuse raskusest, kuriteoga põhjustatud kahju suurusest ja kahtlustatava või süüdistatava varalisest seisundist. Kautsjoni miinimumsuurus on viissada päevapalka.⁶¹ Seadus ei näe ette kautsjonina tasutava summa maksimumpiirmäära, millest tulenevalt on kohtul selles osas ulatuslik hindamisruum, kuid EIK on asunud seisukohale, et ainuüksi kuriteo raskus ja sellega tekitatud kahju suurus ei anna alust määrata kautsjonisummat, mis ei vasta ilmselgelt süüdistatava varalisele seisundile. Kautsjoni suurus peab vastama eesmärgile, milleks on konkreetse isiku ilmumine kohtusse.⁶²

Kriminaalmenetluse seadustik näeb ette, et kautsjon tagastatakse, kui 1) kahtlustatav või süüdistatav ei riku kautsjoni tingimusi; 2) kriminaalmenetlus lõpetatakse või 3) süüdistatav mõistetakse õigeks.⁶³ Tõkendi tingimuste järgimisel peab kautsjoni tagastama ka siis, kui süüdistatav mõistetakse süüdi, sest kautsjon ei ole varalise karistuse vorm, vaid kriminaalmenetluse tagamise vahend, arvestades, et kautsjoni võib tasuda kahtlustatava või süüdistatava eest ka teine isik.⁶⁴ Viidatud sätet tuleks lugeda koostoimes KrMS § 135 lõikega 6, mis näeb ette, et juhul, kui kahtlustatav või süüdistatav rikub tõkendi tingimusi, st hoidub kriminaalmenetlusest kõrvale või jätkab tahtlike kuritegude toimepanemist või rikub elukohast lahkumise keeldu, kantakse kautsjon pärast kriminaalmenetluse kulude hüvitamiseks vajaliku summa maha arvamist kohtuotsuse või kriminaalmenetluse lõpetamise määruse alusel riigitulusesse. Siit järeldub, et kautsjoni tingimuste rikkumine tingib alati kautsjoni kandmise riigitulusesse, sõltumata menetluse lõpplahendusest ja selles seisneb ka kautsjoni kui tõkendi kriminaalmenetlust tagav toime.

⁵⁸ KrMS RT I, 05.12.2017, 8, § 135 lg 1.

⁵⁹ *Ibid.* § 135 lg 2.

⁶⁰ Kergandberg, Pikamäe (2012), *supra nota* 1, lk 354.

⁶¹ KrMS RT I, 05.12.2017, 8, § 135 lg 4.

⁶² *Neumeister v. Austria*, no. 1936/63, ECHR 1968.

⁶³ KrMS RT I, 05.12.2017, 8, § 135 lg 7.

⁶⁴ Kergandberg, Pikamäe (2012), *supra nota* 1, lk 355.

1.2.5. Elektrooniline valve

Lisaks kautsjonile on vahistamise alternatiivina võimalik isikule kohaldada elektroonilist valvet. Elektroonilise valve legaaldefiniitsiooni kohaselt on tegemist süüdlase liikumise kontrollimisega tema keha külge kinnitatava elektroonilise seadme abil, mis võimaldab saada andmeid tema asukoha kohta.⁶⁵ Siit järeldub, et kahtlustatav või süüdistatav on tõkendi kohaldamisel kohustatud kandma valveseadet. Tegemist on kohtu poolt määratud tähtaja jooksul rakendatavate liikumisvabaduse piirangutega, mille käigus kinnitatakse isiku keha külge elektrooniline seade. Piirangutest kinnipidamist kontrollib kriminaalhooldusametnik.⁶⁶

Põhiõiguste kaitse eesmärki silmas pidades on tegemist vahistamisest leebema tõkendiga, mis siiski piirab olulisel määral isiku liikumisvabadust, samuti tema perekonna- ja eraelu puutumatus.⁶⁷ Elektroonilise valve all olemise aega ei loeta eelvangistuseks või kinnipidamiseks ning seda ei arvestata karistusaja hulka.⁶⁸

Riigikohus on leidnud, et vältimaks süüdistatavate põhiõiguste rikkumist, on isiku vahi all pidamisele kõige sobilikum alternatiiv kriminaalmenetluse tagamiseks üldjuhul elektroonilise valve kohaldamine.⁶⁹ Tulenevalt sellest, et tegemist on vahistamist asendava tõkendiga, saab elektroonilist valvet kohaldada ainult neile, keda oleks alust ka vahi all pidada.⁷⁰ Praktikas on selle tõkendi valimine võimalik ennekõike isiku pakkumineku vältimiseks, kuid kõne alla tuleb ka uute kuritegude toimepanemise ärahoidmine.⁷¹

Elektroonilise valve kohaldamine on võimalik ainult kahtlustatava või süüdistatava enda soovil vahistamise asendamise taotluse alusel. Tõkendi kohaldamise vajalik eeldus on isiku elukoha sobivus elektroonilise valve korraldamiseks nii tehniliste kui ka muude tingimuste poolest. Näiteks ei ole elektroonilise valve kohaldamine võimalik, kui kahtlustataval või süüdistataval ei ole püsivat elukohta.⁷²

⁶⁵ Kergandberg, Pikamäe (2012), *supra nota* 1, lk 358.

⁶⁶ Ahven, A; Kruusement, A. Elektroonilise valve kohaldamine. Tallinn: Justiitsministeerium 2013, lk 3.

⁶⁷ PS RT I, 15.05.2015, 2, § 26.

⁶⁸ KrMS RT I, 05.12.2017, 8, § 137¹ lg 1.

⁶⁹ RKKKm 3-1-1-9-12 p 13.

⁷⁰ RKKKm 3-1-1-32-12 p 11.

⁷¹ Kergandberg, Pikamäe (2012), *supra nota* 1, lk 358.

⁷² *Ibid.*

Tingimused elektroonilise valve täitmisele ja järelevalve korrale seab samanimeline justiitsministri määrus.⁷³ Määruse järgi on arvamuse andmine kahtlustatava, süüdistatava või süüdimõistetud elukohas elektroonilise valve kohaldamise võimalikkuse kohta kriminaalhooldusosakonna pädevuses. Elektroonilise valve seadmete paigaldamiseks peavad olema täidetud vähemalt järgmised tingimused: 1) kahtlustataval, süüdistataval või süüdimõistetul peab olema seaduslik alus elukoha kasutamiseks või elukoha omaniku kirjalik nõusolek selleks; 2) elukohas peab olema tagatud elektrienergiaga varustus; 3) elukoht peab asuma GSM-i levialas; 4) kohas elavad täisealised isikud peavad olema nõus elektroonilise valve seadmete paigaldamisega ja andma selle kohta allkirja. Elukohta ei paigaldata seadmeid, mille üldine seisukord seda ei võimalda, samuti juhul, kui puudub elukoha lukustamise võimalus.⁷⁴

Probleemina on ära märgitud jalavõrude akude tühjenemist ja vajadust neid sageli vahetada. Samuti on esile toodud koduseadmetega seotud probleeme, näiteks mobiililevi kõikumist, probleeme liikumisraadiuse määramisel, seletamatuid korpusehäireid, kehvade kõnekvaliteeti koduseadmete telefonisüsteemides ja aparaatide liigset tundlikkust vanades majades liikuvatel pörandatel.⁷⁵

⁷³ Elektroonilise valve täitmise ja järelevalve kord. – RT I 2007, 20, 334 ... RT I, 12.01.2011, 7.

⁷⁴ *Ibid.* § 2 lg 1¹, 5¹ lg 2, 5¹ lg 3.

⁷⁵ Ahven, Kruusement (2013), *supra nota* 47, lk 19.

2. VAHISTAMISE JA VAHISTUSE PÕHJENDATUSE KONTROLLI SEADUSLIKUD ALUSED

2.1. Vahistamise mõiste ja alused

„Kriminaalmenetlus on valdkond, kus ühiskonna ja kahtlustatava elulised huvid põrkuvad. Kaalukausil on ühelt poolt indiviidi hea nimi ja isikuvabadus ning teiselt poolt ühiskonna turvalisus ja rahulik koeksisteerimine. Demokraatlikus ühiskonnas pole kriminaalmenetluse administreerimine orienteeritud üksnes süüdimõistmisele ja karistamisele. Võimuasutusel on ka vastutus, et toimiks ka õigusriigile kohane õigusemõistmine.“⁷⁶

Igäuhe õigus vabadusele ja isikupuutumatusetele tuleneb Eesti Vabariigi põhiseaduse paragrahvist 20. Kõnealune säte garanteerib igäuhe füüsilise vabaduse kaitse omavolilise vahistamise või kinnipidamise eest. Esmase tingimusena võib vabaduse võtmine toimuda ainult seaduses sätestatud juhtudel ja korras – nn seadusreservatsioon. Sama põhimõte sisaldub ka EIÕK art 5 lõikes 1. Seejärel esitab PS § 20 ammendava loetelu olukordadest, mil vabaduse võtmine on lubatav. Ammendavus tähendab seda, et seadusega ei saa luua täiendavaid vabaduse võtmise aluseid. Loetelu langeb suuresti kokku EIÕK art 5 lg 1 punktides a-f esitatuga.⁷⁷ Riigiorganite tegevus isikult vabaduse võtmisel peab olema mõne loetelus nimetatud aluse kaudu õigustatud ning suunatud näiteks kuriteo ärahoidmisele või süüdimõistva kohtuotsuse täitmisele.⁷⁸ Seadus ei või sisaldada riigiorgani omavolitsemise võimalust ja samuti ei tohi omavolilised olla seaduse kohaldajad.⁷⁹ Menetleja peab iga menetlustoimingu puhul tagama selle seaduslikkuse ehk põhiõiguste riive proportsionaalsuse.⁸⁰

Vabaduse võib võtta kuriteo või haldusõigusrikkumise ärahoidmiseks, sellises õigusrikkumises põhjendatult kahtlustatava toimetamiseks pädeva riigiorgani ette või tema pakkumineku vältimiseks.⁸¹ Sellele vastab ka EIÕK art 5 punkt c, mille kohaselt on lubatud seaduslik vahistamine või kinnipidamine, et tuua isik pädeva õigusvõimu ette põhjendatult kahtlustatuna õigusrikkumises või juhul, kui põhjendatult peetakse vajalikuks takistada õigusrikkumise

⁷⁶ Lõhmus, U. Põhiõigustest kriminaalmenetluses. Tallinn: Juura 2012, lk 11.

⁷⁷ Madise, Ü; Aaviksoo, B; Kalmo, H; Mälksoo, L; Narits, R; Pruks, P; Vinkel, P. Eesti Vabariigi põhiseadus. Kommenteeritud väljaanne. Tallinn: Juura 2012, § 20, komm-d 1-3.

⁷⁸ Kergandberg, Pikamäe (2012), *supra nota* 1, lk 347.

⁷⁹ Uibopuu, H-J. Inimõiguste rahvusvaheline kaitse. Salzburg/Tallinn: Juura 2000, lk 91.

⁸⁰ Kergandberg, E. (2011) Kas kriminaalmenetlusega saab tekitada kahju? Kui saab, siis mis Eesti Vabariigis pärast seda juhtuda võib? – *Juridica*, nr 8, 629-633, lk 631.

⁸¹ PS RT I, 15.05.2015, 2, § 20 p 3.

toimepanekut või põgenemist pärast seda. Süüdimõistetud isiku vahistamisel on selliseks aluseks PS § 20 punkt 1 ja EIÕK art 5 punkt a, mille kohaselt võib vabaduse võtta süüdimõistva kohtuotsuse või kohtu poolt määratud aresti täitmiseks, kuid lihtsalt PS või EIÕK alusel isikut vahistada ei saa.⁸² Peale selle ei saa seadusega laiendada põhiseaduslikke vahistamisaluseid.⁸³

Kohtueelses menetluses on kahtlustatava ja süüdistatava vahistamise vajalikeks eeldusteks esmalt põhjendatud kuriteokahtlus ja teiseks KrMS-s nimetatud vahistamisalus – kriminaalmenetlusest kõrvalehoidumise või kuritegude jätkuva toimepanemise kahtluse olemasolu.⁸⁴ Nendel alustel on võimalik vahistada ka kuriteo toimepanemises kahtlustatavat kaitsevæelast, kes ei viibi Eesti Vabariigi territooriumil, tema toimetamiseks Eestisse.⁸⁵

Põhjendatud kuriteokahtlus on vahistamise absoluutne eeltingimus, tagamaks, et isikult vabaduse võtmise eesmärk on tema kriminaalasja kohtulik arutamine. Põhjendatud kuriteokahtlusest vahistamise eeltingimusena on alust rääkida siis, kui kohus jõuab senise kohtueelse menetluse tulemusel veendumusele, et suure tõenäosusega on kahtlustatav või süüdistatav pannud toime kriminaalkorras karistatava teo. Kuriteokahtluse põhjendamisel peab tuginema kriminaaltoimiku konkreetsele materjalile ja arvestama asjaolu, et tegemist ei ole isiku süüküsimuse otsustamisega, mistõttu ei eelda see tõendite samavõrd põhjalikku kontrolli kui kohtuotsuse tegemine, kuid muus osas kehtivad tõendite hindamisel samad põhimõtted kui kriminaalasja arutamisel.⁸⁶

Ainult kuriteokahtlusest ei piisa isikult vabaduse võtmiseks, sest selle esinemine on eelduseks ka kõigi muude tõkendite kohaldamisel. Kohus peab tuvastama ja määruuses põhjendama ka KrMS § 130 lõikes 2 nimetatud vahistamisaluse – kas kriminaalmenetlusest kõrvalehoidumise või kuritegude jätkuva toimepanemise kahtluse – olemasolu, mis tähendab sisuliselt sellise negatiivsetulevikuprognooosi esitamist vahistatava käitumise kohta, mida vahistamine võimaldab vältida.⁸⁷ Kahtlustatavat ei tohi kriminaalmenetluses vahistada mitte mingil muul vahistamisalusest hälbival põhjusel.⁸⁸ Vahistamisaluse olemasolu hindamisel ja põhjendamisel on arvestatud nt kahtlustatava käitumist selle terviklikkuses, mis hõlmab tema eelnevat elukäiku ja isiklikke, perekondlikke ning majanduslikke suhteid, aga ka teda vabaduses

⁸² Kergandberg, Pikamäe (2012), *supra nota* 1, lk 347-349.

⁸³ RKKKm 3-1-1-103-06, p 14.

⁸⁴ KrMS RT I, 05.12.2017, 8, § 130 lg 2.

⁸⁵ Kergandberg, Pikamäe (2012), *supra nota* 1, lk 347-349.

⁸⁶ Kergandberg, Pikamäe (2012), *supra nota* 1, lk 348; RKKKm 3-1-1-103-06, p 10; 3-1-1-105-11, p 12.

⁸⁷ RKKKm 3-1-1-108-09, p 9.

⁸⁸ RKKKm 3-1-1-103-06, p 11.

ümbritsevat sotsiaalset keskkonda, samuti tuleb arvesse võtta isiku hoiakut ja kalduvust panna toime teatud liiki kuritegusid.⁸⁹

Vahistamise rakendamisel võetakse vabadus isikult, kelle suhtes pole veel jõustunud süüdimõistev kohtuotsus. Neid isikuid ei tohi käsitleda süüdlastena, sest neil lasub tegelikult vaid põhjendatud kahtlus. Vangistusseaduse (edaspidi VangS) alusel on vahistatu isik, kellele on tõkendina kohaldatud vahistamist ja kes kannab eelvangistust kinnise vangla eelvangistusosakonnas või arestimajas.⁹⁰ Siinkohal tuleb märkida, et vahistamine ise ei kuulu olemuslikult karistuse täideviimise esemesse ja jääb siiski menetluslikuks tagamismeetmeks.⁹¹

Põhiseadusest tulenevalt ei saa vahi alla võtta vaid kahtluse korral, et isik võib hakata takistama tõe tuvastamist kriminaalasjas, näiteks mõjutama tunnistajaid. Sellise kahtluse korral saab kasutada teisi tõkendeid. Samuti ei anna kuriteo raskus veel alust isiku vahi alla võtmiseks.⁹² Eriala kirjanduses on levinud seisukoht, et ei saa kuidagi korrektseks pidada vahistamist põhjendusega, et kuna juba on toime pandud raske kuritegu, siis võib isik ka jätkata selliste kuritegude toimepanemist. Esiteks pole kuriteo raskust PS-s loetud iseseisvaks vahistamise aluseks ja teiseks ei saa otse ja vahetult kuriteo raskusest tuletada kuritegude jätkuvat toimepanemist.⁹³ EIK on väljendanud vastupidist seisukohta – vahi all pidamise põhjendatud alusena saab aktsepteerida mh ka inkrimineeritava teo ohtlikkuse määra.⁹⁴

Vahistamise alus on KrMS-s sõnastatud selliselt, justkui saaks vahistada ainult siis, kui isik võib kriminaalmenetlusest kõrvale hoiduda, aga mitte siis, kui ta juba hoiab kõrvale. Loogiliselt on sätte mõte siiski see, et on võimalik taotleda vahistamisluba ka isikule, kes juba hoiab kriminaalmenetlusest kõrvale – kes on kuulutatud tagaotsitavaks või kelle asukoht on teadmata.⁹⁵

Kriminaalmenetlusest kõrvalehoidumise või pakkumineku oht vahistamisalusena on otseselt seotud vajadusega tagada kriminaalmenetluse toimetamine, s.o isiku kättesaadavus tema suhtes menetluse läbiviimiseks. Kriminaalmenetlusest kõrvalehoidumine tähendab isiku tahtlikku käitumist, millega ta püüab vältida enda suhtes menetluse läbiviimist, mis võib põhimõtteliselt

⁸⁹ RKKKm 3-1-1-30-08, p 9; RKKKm 3-1-1-103-06, p-d 10, 16; RKKKm 3-1-1-105-11, p 12.2.

⁹⁰ VangS RT I, 09.03.2018, 19, § 4.

⁹¹ Madise, L; Pikamäe, P; Sootak, J. Vangistusseadus. Kommenteeritud väljaanne. Tallinn: Juura 2014, lk 27; Sootak, J. Sanktsiooniõigus. Tallinn: Juura 2007, lk 20.

⁹² Kergandberg jt. (2008), *supra nota* 8, lk 31.

⁹³ Kergandberg, Sillaots (2006), *supra nota* 5, lk 210.

⁹⁴ Maruste, R. Konstitutsionalism ning põhiõiguste ja –vabaduste kaitse. Tallinn: Juura 2004, lk 362.

⁹⁵ Kergandberg jt. (2008), *supra nota* 8, lk 31.

seisneda nii tegevuses kui ka tegevusetuses. Pakkumineku ohule võib viidata nt isiku eelnev käitumine samas või muus kriminaalmenetluses või see, kui ta ei ole menetleja kutsel ilmunud ilma mõjuva põhjusega. Samuti võib arvesse võtta isiku tugevaid isiklikke seoseid välisriigiga, menetletava teo olemust või ähvardava karistuse raskust.⁹⁶

„Teine vahistamisalus – uute kuritegude toimepanemise oht – on küll seotud kriminaalmenetluse toimetamisega, kuid on ka selge eripreventiivse märgiga. Sellele alusele tuginemine isiku vahistamisel on põhjendatud eeskätt juhul, kui oletatavad tulevikukuriteod on seotud toimetatava kriminaalmenetluse takistamisega.“⁹⁷ Kriminaalasjas tõe tuvastamise takistamine ei ole iseseisev vahistamisalus. Võimalus, et kahtlustatav või süüdistatav paneb kriminaalmenetluse takistamiseks toime uusi kuritegusid, on vaadeldav KrMS § 130 lõikes 2 nimetatud vahistamisalusena, kuid seda üksnes siis, kui saab rääkida konkreetsetest faktidest, mis muudavad kõnealuse võimaluse tavapärasest tõenäolisemaks.⁹⁸

Riigikohtu seisukoha kohaselt ei ole PS § 22 lõikest 3 ja EIÕK art 6 lõikest 1 tulenevalt karistatav see, kui isik kõrvaldab teda süüstavaid tõendeid või esitab ametivõimudele ebaõigeid andmeid eesmärgiga mitte paljastada enda kuritegu. Küll võib vahistamiseks alust anda näiteks see, kui on olemas põhjendatud oht, et kahtlustatav või süüdistatav võib vabaduses viibides kihutada võimalikku tunnistajat valeütlosti andma või valeütluste andmisele kaasa aidata, sundida kedagi valeütlosti andma või panna tõendusteabe kõrvaldamiseks toime näiteks isiku- või varavastase kuriteo.⁹⁹

Riigikohus on aktsepteerinud, et vahistamisaluseks võib olla ka muude – mitte ainult õigusmõistmise vastaste – kuritegude toimepanemise oht, kuid sellisel juhul on oluline näidata tulevikus oletatavalt toimepandavate kuritegude seost käimasoleva kriminaalmenetlusega.¹⁰⁰ Menetleja otsustuse aluseks võivad olla sellised asjaolud nagu vastavate süütegude toimepanemine minevikus ja süüteo toimepanemise sõltuvus isiku psüühikaomadustest.¹⁰¹ Otsustades, kas uute kuritegude toimepanemise risk on piisavalt suur, et kahtlustatav või süüdistatav selle tõttu vahi alla võtta, tuleb kohtul eraldi hinnata kahte aspekti: 1) uue kuriteo toimepanemise tõenäosust ja 2) võimaliku uue kuriteo raskust. Raskemate kuritegude toimepanemise ohu korral võib kahtlustatava või süüdistatava vahistamiseks piisata sellisest

⁹⁶ Kergandberg, Sillaots (2006), *supra nota* 5, lk 209.

⁹⁷ Kergandberg, Pikamäe (2012), *supra nota* 1, lk 348; Clages, H; Ackermann, R; Roll, H. Handbuch der Kriminalistik: Kriminaltaktik für Praxis und Ausbildung 2. Auflage. Boorberg 2003, lk 388-389.

⁹⁸ Kergandberg, Pikamäe (2012), *supra nota* 1, lk 348.

⁹⁹ *Ibid.*; RKKKm 3-1-1-32-12, p 9.1.

¹⁰⁰ Kergandberg, Pikamäe (2012), *supra nota* 1, lk 349.

¹⁰¹ RKKKm 3-1-1-108-09, p-d 10-10.3.

uue kuriteo toimepanemise tõenäosusest, mis kergemat liiki kuriteo toimepanemise ohu puhul vahistamiseks alust ei annaks.¹⁰²

Riigikohus on öelnud, et nii põhiseaduse § 20 punktist 3 kui ka EIK artikli 5 punktist 1c lähtuvalt on lubatud vabadust võtta mitte *bona fide* kahtlustuse, vaid põhjendatud kuriteokahtluse olemasolul. Samal seisukohal on ka EIK.¹⁰³ Üksnes põhjendatud kuriteokahtlusest ei piisa veel isiku vahi alla võtmiseks. EIÕK-st tulenevalt peab kellegi vahi alla võtmiseks olema põhjendatud ka vahistusosaluse olemasolu.¹⁰⁴ See tähendab, et vahistumääruses tuleb lisaks vahistusosaluse näitamisele igal juhul ka selgitada, miks võib karta, et vahistatav kas läheb pakku või jätkab kuritegude toimepanemist.¹⁰⁵

Vahistamismäärus peab sisaldama konkreetseid põhjendusi, millistest asjaoludest ja tõenditest tulenevalt on kohtu arvates olemas põhjendatud kuriteokahtlus. EIK on oma lahendites öelnud, et ei piisa vaid üldist laadi arutlustest ega standardsetest formuleeringutest ja kriminaaltoimiku tõendite loetlemisest.¹⁰⁶ Määrusest peab ilmnema vahistamise alus, millest peab lähtuma ka vahistamismääruses sisalduv vahistamise põhjendus. Üldise olemusega põhjendustest ei piisa ka vahistamisaluse puhul, vaid vajalik on sisuline analüüs, milles lähtutakse konkreetsetest faktidest. Seejuures peavad põhjendused järgima Riigikohtu praktikas väljendatud põhimõtteid vahistamisaluse sisu kohta, sest vahistamisotsuseid iseloomustab ulatuslik diskretsioon, mille õiguspärasuse kujundamisel on Eestis oluline koht just kohtupraktikal.¹⁰⁷ Erialakirjanduses on kritiseeritud, et seaduses sätestatud ettekirjutused vahistamise üle otsustamiseks ei ole piisavalt selged, et lahendada küsimus üksnes seaduse alusel.¹⁰⁸

Käesoleva töö autor leiab, et seaduses sätestatud ettekirjutused vahistamisküsimuse üle otsustamiseks saab ja tuleb muuta täpsemaks, mis võimaldaks probleemi lahendada üksnes seaduse alusel. Põhiõiguste tagamise seisukohalt ei ole praegune olukord arukas, sest vastuseid tuleb otsida mitmest erinevast allikast ja õigusvõõrale inimesele võib olukord jääda arusaamatuks. Ideaalis peaksid kõik saama aru, mis alustel nende põhiõiguste riived lubatavad on.

¹⁰² RKKKm 3-1-1-32-12, p 9.3; Kergandberg, Pikamäe (2012), *supra* nota 1, lk 349.

¹⁰³ RKKKm 3-1-1-27-97; *Fox, Campbell ja Hartley v. Ühendkuningriik*, no. 12244/86; 12245/86; 12383/86, ECHR 1990.

¹⁰⁴ EIÕK RT II 2010, 14, 54, art. 5 p 1 c.

¹⁰⁵ Kergandberg, Sillaots (2006), *supra* nota 5, lk 211.

¹⁰⁶ *Ümit Isik v. Türgi*, no. 10317/03, ECHR 2010; *Borotyuk v. Ukraina*, no. 33579/04, ECHR 2010.

¹⁰⁷ Kergandberg, Pikamäe (2012) *supra* nota 1, lk 352; Reinthal, T. (2007) Vahistamised Eestis – liiga palju või liiga vähe? - *Juridica*, nr 10, 675-680, lk 675.

¹⁰⁸ Suik, A. (1997) Isiku vahi alla võtmine – ühepoolne kohtulik arutelu. – *Juridica* IV, lk 196.

2.2. Vahistuse põhjendatuse kontrolli kord Eestis

01.09.2016 jõustunud uue kriminaalmenetluse seadustikuga tunnistati kehtetuks § 137 regulatsioon osas, mis hõlmas vahistuse põhjendatuse kontrolli.¹⁰⁹ Varasemalt sätestas KrMS § 137¹¹⁰ vahistuse põhjendatuse kontrolli kohta, et kahtlustatav, süüdistatav või kaitsja võib eeluurimiskohtunikule või kohtule esitada taotluse kontrollida vahistuse põhjendatust vahistamisest kahe kuu möödumisel. Eeluurimiskohtunik vaatab taotluse läbi selle saamisest alates viie päeva jooksul. Eeluurimiskohtuniku juurde kutsutakse prokurör ja kaitsja ning vajaduse korral ka vahistatu. Uue taotluse võib esitada pärast 2 kuu möödumist eelmise taotluse läbivaatamisest. Kui isiku vahi all pidamise tähtaega on käesoleva seadustiku § 130 lõikes 3¹ sätestatud korras pikendatud üle kuue kuu, kontrollib eeluurimiskohtunik kriminaaltoimikuga tutvudes vahistuse põhjendatust vähemalt ühe korra kuus, sõltumata kontrollimise taotlemisest, ja määrab vahistatule kaitsja, kui see puudub.¹¹¹ KrMS § 130 lg 3¹ sätestas, et kriminaalasja erilise keerukuse või mahukuse korral või kriminaalmenetluses rahvusvahelise koostööga kaasnevatel erandlikel asjaoludel võib eeluurimiskohtunik riigi peaprokuröri taotlusel pikendada vahi all pidamise tähtaega üle kuue kuu.¹¹²

Nimetatud kujul vahistuse põhjendatuse kontrolli kehtivast kriminaalmenetluse seadustikust enam ei leia, kuid see on tuletatav mõnest 01.09.2016 lisandunud paragrahvist. Uue kriminaalmenetluse seadustikuga lisandus § 131¹, mis reguleerib vahi all pidamise tähtaega kohtueelses menetluses.¹¹³ KrMS § 131¹ lg 1 järgi ei või kohtueelses menetluses esimese astme kuriteos kahtlustatav ega süüdistatav olla vahistatud üle kuue kuu ning teise astme kuriteos kahtlustatav ega süüdistatav üle nelja kuu. Alaealine kahtlustatav ega süüdistatav ei või kohtueelses menetluses olla vahistatud üle kahe kuu. KrMS § 131¹ lg 2 tulenevalt võib eeluurimiskohtunik riigi peaprokuröri taotlusel pikendada lõikes 1 sätestatud vahi all pidamise tähtaega, kui kriminaalasi on eriliselt keerukas või mahukas või sellega kaasnevad kriminaalmenetluses rahvusvahelise koostööga erandlikud asjaolud. KrMS § 131¹ lg 4 kohaselt annab eeluurimiskohtunik isiku vahistamisel kahtlustatava või süüdistatava vahi all pidamiseks loa kuni kaheks kuuks ning nimetatud tähtaega võib eeluurimiskohtunik pikendada prokuratuuri põhjendatud taotluse alusel korraka kuni kahe kuu võrra.

¹⁰⁹ Kriminaalmenetluse seadustiku ja teiste seaduste muutmise seadus. – RT I, 19.03.2015, 1.

¹¹⁰ KrMS. – RT I 2003, 27, 166 ... RT I, 20.05.2016, 6.

¹¹¹ KrMS RT I, 20.05.2016, 6, § 137 lg 1-3, lg 4.

¹¹² *Ibid.*

¹¹³ Kriminaalmenetluse seadustiku ja teiste seaduste muutmise seadus, § 1 p 13. – RT I, 19.03.2015, 1.

Kui vana vahistamise põhjendatuse kontrolli regulatsioon seisnes regulaarses kontrollis kahekuulise tsükliga, siis uus regulatsioon annab kohtule võimaluse tihedama sõela loomiseks. Kohtul on juba vahistamise hetkel võimalus hinnata, millal peaks prokuratuur uuesti põhjendama vajadust isikut jätkuvalt vahi all hoida. Vajadusel võib kohus kohaldada ja pikendada vahistamist ka kümne päeva kaupa, mis võimaldab kohtul täita oma õigusi ja kohustusi põhiõiguste tagajana kohtueelses menetluses.¹¹⁴ Siit nähtub, et uue regulatsiooniga on vahistamise põhjendatuse kontrolli initsiatiiv läinud riigile ja vahistamisluba antakse lühemaks perioodiks. Selline lähenemine näitab, et riik teadvustab vahistamist kui raskeimat kohaldatavat tõkendit ning on ka seaduse tasandil reguleerinud, et vahistuse pikendamiseks üle kahe kuu tuleb prokuratuuril seda uuesti põhjendada, mis kätkebki endas vahistuse põhjendatuse kontrolli. Varasemalt sai seda teha ainult taotluse alusel. Kaks kuud peaks olema piisav aeg, millega koguda uusi tõendeid, et vajadusel isiku pikemat vahi all pidamist taotleda või isik vabastada, kui selle aja möödudes on vahistamisalused ära langenud. Isiku pikaajaline vahi all hoidmine on muutunud keerulisemaks ning selle põhjendus peab olema varasemast paremini motiveeritud.¹¹⁵

Seadusandja on uue regulatsiooni kohta öelnud, et see muudab ebavajalikuks vahistamise põhjendatuse regulaarse kontrolli kohtueelses menetluses, mistõttu eemaldatakse vastavad viited KrMS §-st 137. Kohus kuulab ära nii prokuratuuri kui kaitsja seisukoha ning annab vahistamiseks loa tähtajaga, mis vastab konkreetse juhtumi asjaoludele, arvestades muu hulgas kriminaalmenetluse ajalist perspektiivi. Nimetatud tähtaeg võib ulatuda mõnest päevast kahe kuuni.¹¹⁶

Varasem vahistamise regulatsioon sätestas, et kui vahi all pidamise tähtaega on pikendatud üle kuue kuu, siis kontrollib eeluurimiskohtunik kriminaaltoimikuga tutvudes vahistuse põhjendatust vähemalt ühe korra kuus.¹¹⁷ Hetkel kehtivas regulatsioonis ei ole selge, kui tihti ja kelle initsiatiivil toimub kontroll siis, kui vahistust on pikendatud üle kuue kuu. Võib ainult eeldada, et kontroll jätkub eelnevalt nimetatud süsteemi alusel, kus kohus annab tähtaja ja kui prokuratuur näeb vajadust vahistust pikendada, siis peab seda põhjendama, kuid erandolukorras (üle kuue kuu pikendamine on erandjuht¹¹⁸) tavapärase süsteemi jätkamine tundub küsitav.

¹¹⁴ Seletuskiri kriminaalmenetluse seadustiku ja teiste seaduste muutmise seaduse eelnõu juurde (770 SE), lk 20. Arvutivõrgus: <https://www.riigikogu.ee/download/61cc0b39-b9c5-4ada-928c-f553a66fd111>

¹¹⁵ Laffranque, J. Euroopa Inimõiguste Kohus ja Eesti õigus. Tallinn: Juura 2017, lk 51.

¹¹⁶ *Supra nota* 114, lk 20.

¹¹⁷ KrMS RT I, 20.05.2016, 6, § 137 lg 4.

¹¹⁸ KrMS RT I, 05.12.2017, 8, § 131¹ lg 2.

Mis puudutab kohtulikku menetlust, siis seal ei ole vahistuse kestusele tähtaega määratud, kuid KrMS § 275 lg 2 sätestab, et kui süüdistatav on maakohtu menetluses vahi all, kontrollib kohus vahistuse põhjendatust omal algatusel vähemalt ühe korra kuue kuu jooksul, koostades selle kohta kirjaliku määruse.

2.3. EIÕK vahistamisest ja vahistuse põhjendatuse kontrollist

EIÕK-s reguleerib vabaduse võtmist artikkel 5, mis käsitleb igapäevase õigust isikuvabadusele ja -puutumatusel. EIÕK artikkel 5 lõike 1 alusel võib vabaduse võtta järgmistel juhtudel:

- a) seaduslik kinnipidamine pädeva kohtu süüdimõistva otsuse alusel;
- b) seaduslik vahistamine või kinnipidamine kohtu seadusliku korralduse täitmata jätmise eest või seaduses ettenähtud kohustuse täitmise tagamiseks;
- c) seaduslik vahistamine või kinnipidamine, et tuua isik pädeva õigusasutuse ette põhjendatult kahtlustatuna õigusrikkumises või et põhjendatud vajaduse korral takistada õigusrikkumise toimepanekut või põgenemist pärast seda;
- d) seadusliku korralduse alusel alaealise kinnipidamine hariduslikuks järelevalveks või tema seaduslik kinnipidamine pädeva õigusasutuse ette toomiseks;
- e) seaduslik kinnipidamine, et takistada nakkushaiguste levikut, samuti vaimse häirega isikute, alkohoolikute, narkomaanide või hulkurite seaduslik kinnipidamine;
- f) seaduslik vahistamine või kinnipidamine, et vältida isiku loata sissesõitu riiki või et võtta meetmeid isiku väljasaatmiseks või -andmiseks.¹¹⁹

Selles nimekirjas on kõik võimalikud erandid, mis lubavad vabadust piirata, loetletud ammendavalt,¹²⁰ mis tähendab, et riigid ei saa oma siseriiklikes regulatsioonides täiendavaid aluseid sätestada.

Käesoleva bakalaureusetöö temaatikat silmas pidades on asjakohase tähendusega EIÕK art 5 lg 1 punkt c ja art 5 lg 3, millest tulenevalt toimetatakse iga lõike 1 punkti c kohaselt vahistatu või kinnipeetu kohtuniku või muu seadusjärgse õigusemõistmise pädevusega ametiisiku ette ning tal on õigus kohtumenetlusele mõistliku aja jooksul või vabastamisele kuni asja arutamiseni. Vabastamise tingimuseks võib olla tagatiste kohaldamine asja arutamisele ilmumiseks.

¹¹⁹ EIÕK RT II 2010, 14, 54, art. 5 p 1 a-f.

¹²⁰ *Ciulla v. Itaalia*, no. 11152/84, ECHR 1989.

EIK on rõhutanud, et vabaduse võtmise põhjendatust ei saa hinnata abstraktselt, mis tähendab, et süüdistus peab esitama tõendeid nii kuriteokahtluse kui ka riskide kohta.¹²¹ EIK sõnul on vahi all pidamise põhjendatud alustena vaadeldavad ka tõendite kõrvaldamine, tunnistajate mõjutamine ja õigusemõistmist kahjustavad kokkulepped.¹²² Isiku vahistamise või kinnipidamise eesmärgiks peab eranditult olema tema kohtu ette toomine.¹²³

EIÕK artikli 5 lg 1 punkti c sõnastuse järgi tuleb esmalt tuvastada põhjendatud kuriteokahtlus kui eeldus vahistamiseks ning alles seejärel saab rääkida teisest vahistamise eeldusest ehk vahistamise aluse tuvastamisest. Põhjendatud kahtlus eeldab, et on tuvastatud faktid või informatsioon, mis võimaldab objektiivsel vaatelejal arvata, et isik on kuriteo toime pannud. Ei piisa paljalt ametniku siseveendumusest, vaid vaja on presenteerida ka seda toetavaid asjaolusid.¹²⁴ EIK on seoses põhjendatud kuriteokahtlusega rõhutanud, et informatsioon menetluse algstaadiumis ei pea olema nii täiusliku kvaliteediga, mida eeldatakse lõppstaadiumi puhul.¹²⁵ Tõendid peavad olema võimalikult objektiivsed, sest isiku vabaduse piiramine ei tohi tugineda kellegi tunnete, hirmudele või eelarvamustele.¹²⁶

Vahistuse põhjendatuse kontroll on seotud EIÕK art 5 lg-st 3 tuleneva vahistatu õigusega kohtumenetlusele mõistliku aja jooksul või vabastamisele kuni asja arutamiseni.¹²⁷ Vahi all pidamise pikendamise juhtudel rakendub konventsiooni artikli 5 lõige 3 ning vabaduse võtmise faktilised alused ja põhjendatud kahtlus kuulub igal taolisel korral uuesti hindamisele ja otsustamisele kohtu poolt, sest varasemad põhjendused võivad olla muutunud või ära langenud. Muutuda ei saa vahistus alused formaalses mõttes, küll aga materiaalses ehk põhistavate asjaolude mõttes.¹²⁸ EIK on selgitanud, et eelnimetatud sätte eesmärk on isik vabastada kohe, kui tema vahi all olemine ei ole enam põhjendatud.¹²⁹ Vahistus saab olla põhjendatud üksnes siis, kui süüdistuse iseloom on piisavalt selge, sest muidu ei saaks vahistamine täita oma eesmärki – tagada menetlust.¹³⁰ Selleks, et vahistus saaks olla põhjendatud, peab vajadus

¹²¹ Lõhmus (2012), *supra nota* 55, lk 164.

¹²² *Wemhoff v. Saksamaa*, no. 2122/64, ECHR 1968; *Ringesied v. Austria*, no. 2614/65, ECHR 1971.

¹²³ Lõhmus, U; Hion, M; Pihel, R; Lepik, A; Martuste, R; Vallikivi, H; Kokk, M. Inimõigused ja nende kaitse Euroopas. Tartu: Iuridicum 2003, lk 119.

¹²⁴ *Ibid.*

¹²⁵ *Murray v. Ühendkuningriik*, no. 14310/88, p55, ECHR 1994.

¹²⁶ Macovei, M. Human Rights Handbook No 5. The right to liberty and security of the person. A guide to the implementation of Article 5 of the European Convention on Human Rights. Strasbourg: Council of Europe 2002, lk 25-26.

¹²⁷ Kergandberg, Pikamäe (2012), *supra nota* 1, lk 356.

¹²⁸ Maruste (2004), *supra nota* 69, lk 361.

¹²⁹ *Neumeister v. Austria*, no. 1936/63, ECHR 1968; Soodla, K. Vahistamine, selle alused ja põhjendatus. Magistritöö. Tallinn: Tartu Ülikooli õigusteaduskond 2015, lk 30.

¹³⁰ *Ferrari Bravo v. Itaalia*, no. 25803/94, p 3, ECHR 1984.

vahistuse järgi olema nii suur, et isegi kui võtta arvesse süütuse presumptsiooni, kaalub see üles üksikisiku õiguse vabadusele.¹³¹ Vahistuse pikendamise põhjendamisel ei ole lubatud pealiskaudselt märkida, et varasemalt põhjenduses esitatud seisukohad on õiged.¹³² Nendele EIK poolt välja toodud põhimõtetele toetudes saab tuletada üldreegli: vahistus saab jätkuda vaid äärmise vajaduse korral ja eeldusel, et see on täielikult põhjendatud.

EIÕK artikkel 5 lõige 4 kohaselt on igäühel, kellelt on võetud vabadus vahistamise või kinnipidamisega, õigus taotleda menetlust, milles kohus otsustaks kiires korras tema kinnipidamise õiguspärasuse ning korraldaks tema vabastamise, kui kinnipidamine on õigusvastane. See säte annab kinnipeetud isikule õiguse vaidlustada oma kinnipidamine kohtus, mille alusel tuleb tagada isikule võimalus taotleda regulaarselt kohtulikku kontrolli selle üle, kas tõkendi kohaldamine on jätkuvalt põhjendatud,¹³³ võimaldades isikul saavutada enda vabastamine juhul, kui kinnipidamine osutub ebaseaduslikuks.¹³⁴

¹³¹ *Ilijkov v. Bulgaaria*, no. 33977/96, p 84, ECHR 2001.

¹³² *Tsygoniy v. Ukraina*, no. 19213/04, p 70, ECHR 2011.

¹³³ Kergandberg, Pikamäe (2012), *supra nota* 1, lk 356.

¹³⁴ Maruste (2004), *supra nota* 69, lk 378.

3. VAHISTAMISE KORRA REGULATSIOON VÄLISRIIKIDES

Peatükis tuleb vaatluse alla vahistamise kord teistes Euroopa Liidu liikmesriikides: Lätis, Soomes, Tšehhis, Taanis ja Saksamaal. Riikide kõrvutamise võimaldab tuua välja vahistamise regulatsioonide sarnasused ja erinevused. Selline võrdlus võimaldab kontrollida bakalaureusetöö hüpoteesi, et Eesti kriminaalmenetluse seadustiku vahistamise regulatsiooni on võimalik muuta selgemaks ja isikute põhiõigusi vähem riivavaks, ning võrdlus Eesti õigusega peegeldab võimalikke kitsaskohti Eesti vahistamise regulatsioonis.

3.1. Vahistamiskord Lätis

Läti kriminaalmenetluse seadustiku (Kriminālprocesa likums; edaspidi Läti KrMS) alusel langetab eeluurimiskohtunik otsuse vahi all pidamise kohta 48 tunni jooksul alates isiku kinnipidamisest. Isikut võidakse vahi all hoida, kui on tõendite alusel kahtlus, et isik on toime pannud kuriteo, mille eest on karistusena ette nähtud vabadusekaotus ja kui teised vahendid ei ole kriminaalmenetluse tagamiseks sobivad.¹³⁵

Läti KrMS-is on nähtud ette kolm vahistamisalust:

- 1) isik võib uurimisest, kohtumenetlusest või kohtuotsuse jõustamisest kõrvale hoiduda;
- 2) isik takistab kriminaalmenetluse läbiviimist;
- 3) isik võib toime panna uusi kuritegusid.¹³⁶

Eraldi vahistamise alusena on Läti KrMS § 272 lg-s 2 ette nähtud kahtlustus eriti raske kuriteo toimepanemises (vabadusekaotusega 10 või rohkem aastat), kuid seda vahistamisalust tuleb

¹³⁵ Euroopa Komisjoni selgitused isikute õiguste kohta Lätis kohtueelse uurimise ajal. Kättesaadav: https://e-justice.europa.eu/content_rights_of_defendants_in_criminal_proceedings_-169-LV-maximizeMS-et.do?clang=et&idSubpage=2 , 14. mai 2018.

¹³⁶ *Criminal Procedure Law of the Republic of Latvia*. Kättesaadav: [https://www.google.ee/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=2&ved=0ahUKEwi_LGJ7a3YAhWDQJoKHTZvBbUQFggrMAE&url=http%3A%2F%2Fwww.track.unodc.org%2FLegalLibrary%2FLegalResources%2FLatvia%2FLaws%2FLatvia%2520Criminal%2520Procedure%2520Law%25202005%2520\(As%2520Amended%25202010\).pdf&usg=AOvVawIvtMmoKLVDZEKldT75Gffl](https://www.google.ee/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=2&ved=0ahUKEwi_LGJ7a3YAhWDQJoKHTZvBbUQFggrMAE&url=http%3A%2F%2Fwww.track.unodc.org%2FLegalLibrary%2FLegalResources%2FLatvia%2FLaws%2FLatvia%2520Criminal%2520Procedure%2520Law%25202005%2520(As%2520Amended%25202010).pdf&usg=AOvVawIvtMmoKLVDZEKldT75Gffl) , 14. mai 2018.

tõlgendada kooskõlas üldise kriminaalmenetluse tagamise sättega, mis näeb ette, et tõkendeid kohaldatakse, kui on oht menetluse vältimiseks.¹³⁷

Enne, kui eeluurimiskohtunik langetab otsuse vahi all hoidmise kohta, peab ta isiku ära kuulama. Isikul on õigus esitada dokumente, mis tõendavad, et tema vahi all hoidmine ei oleks mõistlik.¹³⁸ Vahistuse pikkus on kolm kuni 24 kuud.¹³⁹ Alaealiste suhtes võib vahistamist kohaldada vaid erandjuhtudel, kui see on vajalik kuriteo raskust, alaealise isikut või eelnevaid rikkumisi arvestades.¹⁴⁰

Läti KrMS § 277 lg 5 näeb ette, et kergemate kuritegude puhul võib vahistamine kesta 9 kuud, millest isik võib eeluurimise all viibida kuni 4 kuud. Läti KrMS § 277 lg 6 järgi on vahistamise tähtaeg raskemate kuritegude puhul 12 kuud, millest isik võib eeluurimise ajal vahi all viibida 6 kuud. Teatud juhtudel, kui nt kaitsja on uurimise läbiviimist ebamõistlikult venitanud või kui asja raskust arvestades polnud uurimise lõpule viimine võimalik, võib eeluurimiskohtunik eeluurimise ajal ning kohus kohtumenetluse ajal seda tähtaega pikendada 3 kuu võrra. Läti KrMS § 277 lg 7 järgi on tähtaeg eriti raskete kuritegude puhul 24 kuud, millest eeluurimise alla kuulub 15 kuud. Eeluurimiskohtunik kohtueelses menetluses ja kõrgema astme kohtunik kohtumenetluses võivad seda aega veel 3 kuu võrra pikendada, kui menetlust juhtiv isik ei ole põhjendamatut viivitust tekitanud või kui kaitse on tahtlikult menetlust venitanud. Kõrgema astme kohtunik võib seda aega omakorda veel 3 kuu võrra pikendada, kui teise tõkendi kohaldamisel poleks avalik turvalisus tagatud.¹⁴¹

3.2. Vahistamiskord Soomes

Soome on vahistamise alustena sätestanud uute kuritegude toimepanemise, kriminaalmenetlusest kõrvalhoidumise ja kriminaalmenetluse takistamise ohu.¹⁴²

¹³⁷ Ginter, J; Plekksepp, A; Soo, A; Kairjak, M; Kangur, A; Mets, T. Analüüs isikute põhiõiguste tagamisest ja eeluurimise kiirusest kriminaalmenetluses. Tartu: Tartu Ülikool 2013, lk 74. Kättesaadav: http://www.kriminaalpoliitika.ee/sites/krimipoliitika/files/elfinder/dokumendid/analuus_isikute_pohioiguste_tagamisest_ja_eeluurimise_kiirusest_kriminaalmenetluses.pdf, 14. mai 2018.

¹³⁸ *Supra nota* 110.

¹³⁹ *Supra nota* 111.

¹⁴⁰ Pradel, J; Pavišić, B. Transition of criminal procedure systems. Vol 2, Belarus, Estonia, Georgia, Germany, Kosovo, Latvia, Lithuania, Moldova, Poland, Romania, Russia, Ukraine. Rijeka: Pravni fakultet Sveučilišta u Rijeci 2004, lk 173.

¹⁴¹ Mererand, M-L. Eestis kriminaalasjades kohaldatavate tõkendite süsteemi võimalik täiustamine. Magistritöö. Tartu: Tartu Ülikooli õigusteaduskond 2016, lk 37-38.

¹⁴² Ginter jt. (2013), *supra nota* 112, lk 77.

Vahistamine on reguleeritud Pakkokeinolaki¹⁴³ 2. peatüki §-des 5 ja 6 sätestatud tingimustel, kui isik ei täida Esitutkintalaki¹⁴⁴ 6. peatükis sätestatud ilmumis- ja kaasaaitamiskohustusi või esineb muu vahistamise alus. Soomes võib kahtlustatava isiku vahistada, kui:

- 1) kuriteo eest ei ole ettenähtud väiksemat vangistust kui kaks aastat;
- 2) kuriteo eest on ettenähtud vähem kui kaks aastat vangistust, aga karistus ületab ühte aastat vangistust ning võttes arvesse kahtlustatava isiklike omadusi või muid tegureid, on alust kahtlustada, et isik võib: põgeneda või muul moel uurimisest kõrvale hoiduda; muuta asja uurimist raskemaks või panna toime uusi kuritegusid.
- 3) kahtlustatava isik ei ole tuvastatud ja kahtlustatav keeldub avaldamast oma nime ja aadressi või annab ilmselgelt valeandmeid või
- 4) kahtlustataval isikul ei ole alalist elamisluba Soomes ja on tõenäoline, et ta üritab vältida kriminaaluurimist, kohtuprotsessi ja karistuse täitmist lahkumisega riigist.¹⁴⁵

Vahistamisel tuleb isikut teavitada Esitutkintalaki 2. peatüki §-des 16 ja 17 sätestatud õigustest. Soome kriminaalmenetlusõiguses pole isiku vahistamisele kohtueelses menetluses tähtaegu ette nähtud, vaid lähtutakse mõistlikust aja ja proportsionaalsuse põhimõttest. Küll aga peab kahtlustatava vahi alla võtnud kohus andma politseile ja prokuratuurile tähtaja kohtueelse menetluse läbiviimiseks ning süüdistuse esitamiseks selles asjas. Kohtutel on õigus keelduda süüdistatava kohtu alla andmisest ja kriminaalmenetluse lõpetada, kui süüdistus ei vasta nõuetele ja puudusi pole võimalik täiendada eeluurimisega kõrvaldada.¹⁴⁶

3.3. Vahistamiskord Tšehhis

Tšehhi kriminaalmenetluse seadustik sätestab järgmised vahi alla võtmise alused:

- 1) isik võib kriminaalmenetlusest või karistuse kandmisest kõrvale hiilida (põgenemisvastane vahistus);

¹⁴³ Kätesaadav: <http://finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2011/20110806>, 14. mai 2018.

¹⁴⁴ Kätesaadav: <http://finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2011/20110805>, 14. mai 2018.

¹⁴⁵ Soome Justiitsministeeriumi 30.11.2011. a vastuskiri Euroopa Komisjoni õigusküsimuste peadirektoraadile, lk 6. Kätesaadav: http://ec.europa.eu/justice/newsroom/criminal/opinion/files/110510/fi_ministry_of_justice_response_en.pdf, 14. mai 2018.

¹⁴⁶ Ginter jt. (2013), *supra nota* 112, lk 71- 72.

- 2) isik võib takistada uurimist, näiteks tunnistajate mõjutamise kaudu või mõjutab teisi veel üle kuulamata süüdistatavaid (kaasosalusega seotud vahistus);
- 3) isik võib alustatud kuriteo lõpule viia või sooritab uue kuriteo (ennetav vahistus).¹⁴⁷

Lisaks peab olema piisavalt tõendeid, et kuritegu, mille kohta on süüdistus esitatud, tõepoolest ka aset leidis ja on alust eeldada, et selle kuriteo pani toime süüdistatav ning vahistamise eesmärki ei ole võimalik ühegi teise meetmega saavutada.¹⁴⁸

Kui vahi alla võtmise põhjused on ära langenud või tähtaeg möödunud, vabastatakse isik prokuröri otsuse alusel. Kaasosalusega seotud vahistuse korral on tähtajaks 3 kuud. Põgenemisvastase vahistuse ja ennetava vahistuse korral on tähtajaks üks aasta. Kui võimalik karistumäär teo eest on kuni viieaastane vabadusekaotus, siis on tähtajaks kaks aastat, kolm aastat eriti raskete kuritegude puhul ning neli aastat, kui kuriteo eest võib määrata erakorralise karistuse vastavalt Tšehhi karistusseadustikule.¹⁴⁹

Isiku vahi all hoidmise põhjuste olemasolu kontrollitakse pidevalt. Kui isik on vahi all viibinud kolm kuud, peab prokurör vastu võtma uue otsuse. Isikul on õigus taotleda vahi alt vabastamist 14 päeva pärast seda, kui jõustus eelmine otsus isiku vahi alla hoidmise kohta.¹⁵⁰

3.4. Vahistamiskord Taanis

Taanis võib isiku vahi alla võtta, kui: politseil on alust kahtlustada, et isik on toime pannud kuriteo; kui vahistamine on vajalik, et takistada muude kuritegude toimepanemist; tagada isiku kohalolek või see, et isik ei mõjutaks või hoiataks teisi isikuid.¹⁵¹

Vahistatu tuleb vahi alt vabastada koheselt, kui vahistamisalused on ära langenud. Kui isikut ei ole 24 tunni jooksul vabastatud, tuleb vahistatu toimetada kohtu ette, kus kohtunik otsustab vabastamise või vahistuse pikendamise üle. Kui eelistungil kriminaalasja arutanud kohtunik leiab, et esitatud tõendid on ebapiisavad, et teha otsus eelvangistuse kohaldamise kohta,

¹⁴⁷ Fair Trials International: Pre-trial detention comparative research, 2012, lk 2. Kättesaadav: http://ec.europa.eu/justice/newsroom/criminal/opinion/files/110510/appendix_2_-_comparative_research_en.pdf 14. mai 2018.

¹⁴⁸ Ginter jt. (2013), *supra nota* 112, lk 76.

¹⁴⁹ Euroopa Komisjoni selgitused isikute õiguste kohta Tšehhis kohtueelse uurimise ajal. Kättesaadav: https://e-justice.europa.eu/content_rights_of_defendants_in_criminal_proceedings_-169-CZ-maximizeMS-et.do?clang=et&idSubpage=2, 14. mai 2018.

¹⁵⁰ *Ibid.*

¹⁵¹ Taani 05.03.2012. a vastuskiri Euroopa Komisjoni õigusküsimuste peadirektoraadile, lk 2. Kättesaadav: http://ec.europa.eu/justice/newsroom/criminal/opinion/files/110510/dk_ministry_of_justice_response_en.pdf, 14. mai 2018.

võidakse vahistamist pikendada maksimaalselt 3 korda 24 tunniks alates sellest, kui esimene kohtuistung lõppes.¹⁵²

Isiku vahistamise korral, määrab kohus vahistuse maksimaalseks kestuseks korraga neli nädalat. Selle ajavahemiku jooksul tuleb isik kas vabastada või toimetada taas kohtuniku ette, kes peab hindama ja põhjendama vahistuse jätkamist.¹⁵³ Taanis puudub maksimaalne periood, mille jooksul võidakse isikut eelvangistuses hoida, kuid see on sõltuvuses kriminaalasja raskusest.¹⁵⁴

3.5. Vahistamiskord Saksamaal

Saksamaa kriminaalmenetluse seadustiku (StaFprozeßordnung – edaspidi Saksa KrMS)¹⁵⁵ § 112 sätestab vahistamise eeldused ja vahistamisalused.

Saksa KrMS § 112 lg 1 järgi võib süüdistatava suhtes vahistamist kohaldada, kui esineb tugev põhjus teda kuriteos kahtlustada ja esineb vahistamisalus. Lõike 2 kohaselt on alust vahistamiseks siis, kui konkreetsetel asjaoludel:

- 1) tehakse kindlaks, et süüdistatav on põgenemas või varjab ennast;
- 2) on oht, et süüdistatav hakkab kriminaalmenetlusest kõrvale hoiduma (= põgenemisoht, pakku minemine) või
- 3) annab süüdistatava käitumine alust kahtluseks, et ta hakkab
 - a) tõendeid hävitama, muutma, kõrvaldama, varjama, võltsima või
 - b) kaasosalisi, tunnistajaid mõjutama või
 - c) laseb seda kellelgi enda eest teha

ja selle tulemina oleks kriminaalmenetluse toimetamine raskendatud.

Saksa KrMS § 112 lg 3 sätestab kuriteod, mil vahistamist võib kohaldada ilma lõikes 2 nimetatud vahistamisalusetä. Need teod on oma 2016. aasta magistritöös „Eestis

¹⁵² *Supra nota* 122.

¹⁵³ *Ibid.*

¹⁵⁴ L. B. Langsted, L. B; Garde, P; Greve, V. Criminal Law in Denmark. Alphen aan den Rijn: Kluwer Law International BV 2011, lk 173. Kättesaadav:

https://books.google.ee/books?id=bgaYQRLJSu0C&pg=PA215&lpg=PA215&dq=pretrial+detention+in+denmark&source=bl&ots=lsvrJAYW4g&sig=X2M5au5s_ooR1wqt9bB-fEzhWNE&hl=et&sa=X&ei=OgRzVJTEBaT-ygPeo4LOAQ&ved=0CD0Q6AEwBTgK#v=onepage&q&f=false , 14. mai 2018.

¹⁵⁵ Strafprozessordnung, StPO. Kättesaadav: <https://dejure.org/gesetze/StPO> , 14. mai 2018.

kriminaalasjades kohaldatavate tõkendite süsteemi võimalik täiustamine“ välja toonud M-L. Mererand:

1. „Saksa karistusseadustiku (edaspidi Saksa KarS) § 308 lg 1 näeb ette vähemalt üheaastase vangistuse plahvatuse toimepanemise eest, milles on kasutatud lõhkeainet ning mille tagajärjel seatakse ohtu teiste isikute elu, tervis või väärtuslik vara. Saksa KarS § 308 lg 3 näeb ette eluaegse või vähemalt kümneaastase vangistuse, kui kuriteo tagajärjel põhjustatakse vähemalt raske hooletuse tõttu teise isiku surm;
2. Rahvusvahelise kriminaalkodeksi § 6 lg 1 p 1, mille kohaselt on genotsiidiga tegemist, kui isik paneb toime teo, mille eesmärk on mingi rahvusliku, rassilise, usulise või etnilise ühenduse osaline või täielik hävitamine ning isik tapab mõne sellise ühenduse liikme;
3. Saksa KarS § 129a lg 1 ja 2 ning KarS § 129b lg 1, mis näevad ette karistused terroristlike organisatsioonide loomise eest.
4. Saksa KarS § 211 (mõrv raskendavatel asjaoludel), § 212 (mõrv), § 226 (raske kehavigastuse tekitamine), § 306b (süütamine raskendavatel asjaoludel), § 306c (surma põhjustamine süütamisest) järgi.“¹⁵⁶

Eeltoodut silmas pidades saab lühidalt öelda, et Saksa KrMS § 112 lg 3 sätestab vahistamisalused, mis on seotud kuriteo raskusastmega.

Saksa KrMS § 117 lg 1 kohaselt on süüdistataval eeluurimisvanglas olles õigus igal ajal taotleda vahistuse põhjendatuse kohtulikku kontrolli. Saksa KrMS § 120 lg 1 sätestab, et vahistamismäärus tuleb koheselt tühistada, kui langevad ära vahistust õigustavad vahistamisalused.

Saksa KrMS § 121 annab kohtueelses menetluses loa vahistuse pikendamiseks üle kuue kuu ainult siis, kui menetlus on erakorraliselt keerukas või esineb mõni muu oluline põhjus. Vahistus kohtueelses menetluses ei tohi kesta üle ühe aasta. (Saksa KrMS § 122a)

¹⁵⁶ Mererand (2016), *supra nota* 116, lk 30.

4. VÕIMALIKUD MUUDATUSED EESTI REGULATSIOONIS

4.1. Eesti ja välisriikide vahistamise korra võrdlev analüüs

Eelmises peatükis oli vaatluse all teiste Euroopa Liidu liikmesriikide vahistamise regulatsioon ning tuleb tõdeda, et riikide kõrvutamisel suuri erinevusi ei esinenud, kuid mõne riigi regulatsioon oli sõnastuses täpsem ning siin võiks Eestilgi olla, millele tähelepanu pöörata.

Eestis saab isiku vahistada, kui ta võib kriminaalmenetlusest kõrvale hoiduda või jätkuvalt toime panna kuritegusid. Eelduseks on, et vahistamine on vältimatult vajalik. Kui isik vahistatakse kohtu loata, võib talt vabaduse võtta vaid kuni 48 tunniks, nn kahtlustatavana kinnipidamine.¹⁵⁷

Läti KrMS sätestab vahistamisalusena veel, et isik võib takistada kriminaalmenetluse läbiviimist.¹⁵⁸ Lisaks leiab Läti KrMS-st eelduse, et vahistamist saab kohaldada ainult siis, kui vahistuse eesmärki ei ole mõne teise tõkendiga võimalik saavutada.¹⁵⁹ Läti KrMS näeb eraldi vahistamise alusena ette kahtlustuse eriti raske kuriteo toimepanemises, kuid samal ajal peab esinema ka mõni teine alustest – kõrvale hoidumise oht, menetluse takistamine, uute kuritegude toimepanemise oht.¹⁶⁰

Kriminaalmenetluse takistamise oht vahistamise alusena on sätestatud ka Soomes.¹⁶¹

Tšehhi KrMS nimetab samad vahistamisalused, mis Soome ja Läti, kuid teeb seda lühemalt: põgenemisvastane vahistus (= kriminaalmenetlusest kõrvale hoidumise oht), kaasosalusega seotud vahistus (= kriminaalmenetluse takistamise oht), ennetav vahistus (= uute kuritegude toimepanemise oht).¹⁶² Samuti on Tšehhis sätestatud eeldus, et vahistamist saab rakendada ainult siis, kui kriminaalmenetluse toimetamist ei ole mitte ühegi teise tõkendiga võimalik tagada.¹⁶³ Tšehhi KrMS nimetab ka vahi all pidamise tähtajad: kaasosalusega vahistuse puhul kolm kuud; põgenemisvastase ja ennetava vahistuse korral üks aasta; kui võimalik karistusemäär teo eest on kuni viieaastane vangistus, siis kaks aastat; eriti raskete kuritegude

¹⁵⁷ Kriminaalmenetluse seadustik § 130 lg 2, § 217 lg 1. – RT I 2003, 27, 166 ... RT I, 07.07.2017, 7

¹⁵⁸ *Supra nota* 111.

¹⁵⁹ *Supra nota* 110.

¹⁶⁰ Ginter jt. (2013), *supra nota* 112, lk 74.

¹⁶¹ *Ibid*, lk 77.

¹⁶² *Supra nota* 120, lk 2.

¹⁶³ Ginter jt. (2013), *supra nota* 112, lk 76.

puhul kolm aastat.¹⁶⁴ Isikul on õigus taotleda vahi alt vabastamist 14 päeva pärast seda, kui jõustus eelmine otsus isiku vahi all hoidmise kohta.¹⁶⁵

Taanis võib isiku vahistamisel korraga kinni pidada maksimaalselt neljaks nädalaks.¹⁶⁶ Sarnaselt Eestile puudub Taanis maksimaalne periood, mille jooksul võidakse isikut eelvangistuses hoida, kuid see on sõltuvuses kriminaalasja raskusest.¹⁶⁷

Saksa KrMS-is on kriminaalmenetluse takistamise võimalused ära loetletud: tõendite hävitamine, muutmine, kõrvaldamine, varjamine; kaasosaliste, tunnistajate mõjutamine või teeb seda keegi kolmas kahtlustatava korraldusel. Sarnaselt Tšehhiga on Saksa KrMS-is sätestatud vahistamise alused, mis on seotud kuriteo raskusastmega. Lisaks on sätestatud eeltingimus, mille kohaselt peab vahistamise kohaldamiseks olema olema põhjendatud kahtlus, et isik on kuriteo toime pannud.¹⁶⁸

Eesti KrMS § 130 lg 2 sätestab kaks vahistamisalust – kriminaalmenetlusest kõrvale hoidumine ja jätkuv kuritegude toimepanemise oht. Läti, Soome, Tšehhi, Taani ja Saksamaa regulatsioonides on vahistamisalusena sätestatud ka kriminaalmenetluse takistamise oht. Sellise vahistamisaluse lisamine Eesti regulatsiooni oleks põhjendatud, sest nt tõendite hävitamine või peitmine või tunnistaja valeütlustele sundimine võib kriminaalmenetluse toimetamise väga raskeks muuta, äärmisel juhul võib isegi süüdimõistev otsus tegemata jääda, sest tõendeid pole. Riigikohtu seisukoha kohaselt ei ole PS § 22 lõikest 3 ja EIÕK art 6 lõikest 1 tulenevalt karistatav see, kui isik kõrvaldab teda süüstavaid tõendeid või esitab ametivõimudele ebaõigeid andmeid eesmärgiga mitte paljastada enda kuritegu. Samas on Riigikohus möönnud, et vahistamiseks võib alust anda see, kui on olemas põhjendatud oht, et kahtlustatav või süüdistatav võib vabaduses viibides kihutada võimalikku tunnistajat valeütlusi andma või valeütluste andmisele kaasa aidata, sundida kedagi valeütlusi andma või panna tõendusteabe kõrvaldamiseks toime nt isiku- või varavastase kuriteo.¹⁶⁹ Tihtipeale ei ole olukord nii lihtne, et isik kõrvaldab mingisuguseid dokumente või peidab neid, et ennast mitte süüstada, vaid toimubki just tunnistajate mõjutamine, sundimine valeütlustele või tõendusteabe kõrvaldamine viisil, mis kvalifitseerub isiku- või varavastase kuriteona. Kuivõrd sellisel teel

¹⁶⁴ *Supra nota* 122.

¹⁶⁵ *Ibid.*

¹⁶⁶ Euroopa Komisjoni selgitused isikute õiguste kohta Taanis kohtueelse uurimise ajal. Kättesaadav: https://e-justice.europa.eu/content_rights_of_defendants_in_criminal_proceedings_-169-DK-maximizeMS-en.do?clang=et&idSubpage=3, 14. mai 2018.

¹⁶⁷ Langsted jt. (2011), *supra nota* 127, lk 173.

¹⁶⁸ *Supra nota* 128, § 112 lg 1-3.

¹⁶⁹ RKKKm 3-1-1-32-12, p 9.1.

kriminaalmenetluse takistamine ei ole haruldane, peaski kriminaalmenetluse takistamise ohu sätestama vahistamisalusena ka Eesti kriminaalmenetluse seadustikus. Kriminaalmenetluse takistamise ohtu tuleb näha laiemalt, kui üksnes võimalusena, et isik hakkab tõendeid peitma või hävitama, sest vastasel juhul võivad kannatada saada päris mitmete isikute õigushüved, mitte ainult kriminaalmenetluse toimetamine. Lisaks sellele on EIK sõnul vahi all pidamise põhjendatud alustena vaadeldavad ka tõendite kõrvaldamine, tunnistajate mõjutamine ja õigusemõistmist kahjustavad kokkulepped.¹⁷⁰

Saksamaa regulatsioonis on sätestatud ka põhjendatud kuriteokahtlus kui vahistamise kohaldamise eeltingimus. Eesti kriminaalmenetluse seadustikust seda sätestatud kujul ei leia, kuid praktikas käsitletakse põhjendatud kuriteokahtlust ja vahistamise aluseid koos. Riigikohus on väljendanud, et põhjendatud kuriteokahtlus on vahistamise absoluutne eeltingimus.¹⁷¹ Isikult vabaduse võtmiseks peab kohus tuvastama ja määruses põhjendama ka KrMS § 130 lõikes 2 nimetatud vahistamisalususe – kas kriminaalmenetlusest kõrvalehoidumise või kuritegude jätkuva toimepanemise kahtluse – olemasolu.¹⁷² Siinkohal on näha, et KrMS § 130 lg 2 sätestab küll vahistamisalused, kuid vahistamiseks vajalikku põhjendatud kuriteokahtluse olemasolu mitte. Põhjendatud kuriteokahtlus on üks vahistamise obligatoorsetest eeltingimustest, mida vahistamist otsustav kohus peab konkreetsetele tõenditele tuginevalt põhjendama, sh ka piisavalt konkreetset kirjeldama, millise kuriteo toimepanekus isikut kahtlustada on põhjust.¹⁷³ Riigikohus on leidnud, et Riigikohtu praktikaga on kujundatud piisavalt selge õiguslik raamistik vahistamisasjade lahendamiseks¹⁷⁴ ja varasemates õiguslikes analüüsid on asunud seega seisukohale, et KrMS muutmine põhistamiskohustuse osas ei ole vajalik, kuna kohtupraktika poolt antud suunised vastavad oma konkreetsusastmelt nende riikide regulatsioonide, milles põhjendamiskohustust on reguleeritud, detailsusastmele.¹⁷⁵ Bakalaureusetöö autor sellise järeldusega ei nõustu, sest vahistamise näol on tegemist põhiõigusi kõige enam riivava tõkendiga ja sellist riivet lubava kriminaalmenetluse tagamise vahendi eeltingimus peab kindlasti olema vahistamisregulatsioonis selgelt sätestatud. Positiivne on asjaolu, et Riigikohus on loonud piisavalt selge õigusliku raamistiku vahistamisasjade lahendamiseks, kuid vahistamise eelduseks oleva põhjendatud kuriteokahtluse olemasolu olulisus ja põhjendatus, ei saa tulla ainult Riigikohtu praktikast, vaid peaks tulenema seadusest.

¹⁷⁰ *Wemhoff v. Saksamaa*, no. 2122/64, ECHR 1968; *Ringeised v. Austria*, no. 2614/65, ECHR 1971.

¹⁷¹ RKKKm 3-1-1-103-06, p 10.

¹⁷² RKKKm 3-1-1-108-09, p 9.

¹⁷³ Ginter jt. (2013), *supra nota* 112, lk 84.

¹⁷⁴ *Ibid.* Lk 81.

¹⁷⁵ *Ibid.* Lk 85.

See on mõistlik juba vahistamise regulatsiooni selguse huvides. Vahistamise regulatsiooni selgus tähendab seda, et kodanikud saavad olla kindlad, et nad leiavad seadusest kõik alused ja eeldused, mis lubavad neile PS-ga tagatud õigustes reservatsioone teha ja nad ei pea selliseid õigustusi otsima mujalt. Riigikohus on ise rõhutanud, et isiku vahistamist saab lugeda seaduslikuks vaid siis, kui vahistamismäärusest nähtub üheselt ja selgelt põhjendatud kahtluse olemasolu selles, et vahistatav on toime pannud kuriteo tunnustega teo ning ka vahistamisaluse olemasolu.¹⁷⁶ Kuidas saab nõuda põhjendatud kahtluse olemasolu vahistamismääruses, kui see ei ole reguleeritud seaduse tasandil, mis on vahistuse kohaldamise aluseks. KrMS § 132 lg 1 p 4 kohaselt märgitakse vahistamismääruses vahistamise põhjendus, kuid põhjendatud kahtlus peab esinema juba enne vahistamismääruse koostamist. Põhjendatud kuriteokahtlus on küll sätestatud PS § 20 punktis 3, mille kohaselt võib vabaduse võtta kuriteo või haldusõigusrikkumise ärahoidmiseks, sellises õigusrikkumises põhjendatult kahtlustatava toimetamiseks pädeva riigiorgani ette või tema pakkumineku vältimiseks. Kuid vahetult PS alusel isikut vahistada ei saa – vahistamise seaduslikud alused ja kord on sätestatud kriminaalmenetluse seadustikus.¹⁷⁷

Läti ja Tšehhi regulatsioonid sätestavad, et vahistamist kui tõkendit saab kohaldada ainult juhul, kui muud kriminaalmenetlust tagavad tõkendid ei ole eesmärgi saavutamiseks piisavad. Eesti kriminaalmenetluse seadustikus praegu selline säte puudub. Sellise sätte olemasolu Eesti KrMS-is raskendaks vahistamise kohaldamist ja annaks veel ühe eelduse, mis peab vahistamise rakendamisel olema täidetud – kriminaalmenetluse toimetamist ei ole teiste vahenditega võimalik edukalt tagada. EIK on märkinud, et vahistus on põhjendatud üksnes siis, kui on kaalutud põhiõigusi vähem riivavaid tõkendeid ja leitud, et need ei ole kriminaalmenetluse tagamiseks piisavad.¹⁷⁸ Selle sätte lisamine võimaldaks paremini tagada kahtlustatava või süüdistatava õigusi ja kindlustaks proportsionaalsuse printsiibi järgimist.

Tšehhi KrMS sätestab vahi all pidamise tähtajad, mis on sõltuvuses kuriteo raskusastmest. Eesti regulatsioonis puudub maksimaalne periood eelvangistuses hoidmise kohta, kuid KrMS § 131¹ lõikest 2 tulenevalt on see sõltuvuses kriminaalasja raskusest. Seadusandja on Eesti KrMS vahistamisregulatsiooni muutmise juures öelnud, et universaalse ja üldsobiva vahistamistähtaja määramine on võimatu, arvestades kriminaalasjade ja kahtlustuse saanud isikute

¹⁷⁶ RKKKm 3-1-1-105-11, p 12.

¹⁷⁷ Kergandberg, Pikamäe (2012), *supra nota* 1, lk 347-349.

¹⁷⁸ *Litwa v. Poola*, no.26629/95, p 78, ECHR 2000.

mitmekesisust.¹⁷⁹ Selle seisukohaga tuleks nõustuda, sest kunagi ei ole võimalik kõiki olukordi ette näha ja veel vähem täpselt reguleerida.¹⁸⁰ Eestis on vahistatu õigused tagatud sellega, et KrMS § 131¹ lg 4 kohaselt annab eeluurimiskohtunik kahtlustatava või süüdistatava vahi all pidamiseks loa kuni kaheks kuuks ning seda tähtaega võib eeluurimiskohtunik pikendada prokuratuuri põhjendatud taotluse alusel korraga kuni kahe kuu võrra. Selle alusel saab kohtunik igat olukorda hinnata ja vastavalt vajadusele ise vahistamistähtaaja määrata, kuid mitte pikemalt kui kaks kuud. Prokuratuur saab tähtaja möödumisel taotleda vahistuse pikendamist, kuid see peab olema põhjendatud, mis tagab omakorda selle, et isikut ei hoita vahi all ilma õigusliku aluseta. KrMS § 131¹ lg 2 sätestab eritingimused, mille alusel saab pikendada lõikes 1 nimetatud tähtaegu – esimese astme kuriteo puhul üle kuue kuu ja teise astme kuriteo puhul üle nelja kuu. Varasemalt kehtinud regulatsioon sätestas, et kui isiku vahi all pidamise tähtaega on pikendatud üle kuue kuu, kontrollib eeluurimiskohtunik kriminaaltoimikuga tutvudes vahistuse põhjendatust vähemalt ühe korra kuus kontrollimise taotlemisest sõltumata.¹⁸¹ Kehtivas regulatsioonis selline säte puudub ning segaseks jääb, kelle initsiatiivil toimub vahistuse põhjendatuse kontroll siis, kui vahistust on pikendatud KrMS § 131¹ lõikes 2 sätestatud asjaoludel. Kuivõrd tegemist on eriolukorraga, siis võiks eeldada, et vahistuse põhjendatuse kontrolli initsiatiiv läheb prokuratuurilt üle kohtule. See olukord tuleks kindlasti eelkõige selguse huvides ära reguleerida, nt lisada § 131¹ lõige 7, mis sisaldaks varasemas regulatsioonis kehtinud põhimõtet, mille kohaselt tuleb vahistuse põhjendatust kontrollida vähemalt ühe korra kuus. See tagab isikule tema põhiõiguste riive õigustatuse kontrolli mõistliku aja tagant ja vajadusel saab seda teha ka tihedamalt.

4.2. Võimalused Eesti kriminaalmenetluse seadustiku täiustamiseks

Bakalaureusetöö autor pakub välja järgmised võimalused kriminaalmenetluse seadustiku vahistamisregulatsiooni täiustamiseks:

- 1) KrMS § 130 lg 2 täiendatakse, muudetakse ja sõnastatakse järgmiselt: „Kahtlustatava või süüdistatava võib vahistada prokuratuuri taotlusel ja eeluurimiskohtuniku määru-

¹⁷⁹ Kriminaalmenetluse seadustiku ja teiste seaduste muutmise seaduse eelnõu (770 SE) seletuskiri, lk 20. Kättesaadav: <https://www.riigikogu.ee/download/61cc0b39-b9c5-4ada-928c-f553a66fd111>, 14. mai 2018.

¹⁸⁰ Aarnio, A. Õiguse tõlgendamise teooria. Tallinn: Juura 1999, lk 23.

¹⁸¹ KrMS RT I, 20.05.2016, 6, § 137 lg 4.

alusel, kui teda on alust kuriteo toimepanemises põhjendatult kahtlustada ja ta võib kriminaalmenetlusest kõrvale hoiduda, takistada kriminaalmenetluse läbiviimist või jätkuvalt toime panna kuritegusid ning teised käesolevas peatükis sätestatud tõkendid ei ole kriminaalmenetluse tagamiseks piisavad.“;

- 2) KrMS § 131¹ täiendatakse lõikega 7 järgmises sõnastuses: „(7) Kui isiku vahi all pidamise tähtaega on käesoleva paragrahvi lõikes 2 sätestatud korras pikendatud üle käesoleva paragrahvi lõikes 1 sätestatud tähtaegade, kontrollib eeluurimiskohtunik kriminaaltoimikuga tutvudes vahistuse põhjendatust vähemalt ühe korra kuus ja määrab vahistatule kaitsja, kui see puudub.“.

KOKKUVÕTE

Käesoleva bakalaureusetöö eesmärk oli kohtupraktika, teiste riikide regulatsioonide ja erialakirjanduse analüüsi tulemusena pakkuda välja KrMS täiustamise võimalusi, et regulatsioon oleks vahistamisküsimustes selgem, täpsem ja selle läbi ka põhiõiguseid vähem riivav. Töö annab põhjaliku ülevaate kehtivast vahistamisregulatsioonist ja selle probleemikohtadest. Käsitlust leiavad ka teised tõkendid, mis on oma loomult vahistamisest vähem intensiivsemad.

Raskeimaks tõkendiks, mida kriminaalmenetluse käigus saab isikule kohaldada, on temalt vabaduse võtmine ehk vahistamine. Kohtueelses menetluses on võimalik isikut vahistada ainult sellisel juhul, kui ta võib kriminaalmenetlusest kõrvale hoiduda või jätkuvalt toime panna kuritegusid. Riigikohus on vahistamisega seonduvat täpsustanud ja võtnud seisukoha, et seaduslikuks saab isiku vahistamist lugeda juhul, kui on olemas vahistamisalus ja selgelt põhjendatud kahtlus, et vahistatu on toime pannud kuriteo. Põhjendatud kuriteokahtlus on vahistamise kui kahe olulise põhiõiguse – isikuvabaduse ja süütuse presumptsiooni – kõige tõsisema riive lubatavuse eeltingimus.¹⁸² Varasemates õiguslikes analüüsides on asutud seisukohale, et KrMS muutmine põhistamiskohustuse osas ei ole vajalik, kuna kohtupraktika poolt antud suunised on piisavalt detailsed.¹⁸³ Töö autor sellise järeldusega ei nõustunud, sest analüüsi käigus tõdeti korduvalt, et vahistamise näol on tegemist põhiõigusi kõige enam riivava tõkendiga ja sellist riivet lubava kriminaalmenetluse tagamise vahendi eeltingimus peab autori seisukohalt kindlasti olema vahistamisregulatsioonis selgelt sätestatud. Põhjendatud kuriteokahtlus kätkeb endas kohustust põhjendada ning see peab ideaalis välistama õigustamatud põhiõiguste riived.

KrMS § 130 lõikest 2 tulenevalt võib kahtlustatava või süüdistatava vahistada prokuratuuri taotlusel ja eeluurimiskohtuniku määruse alusel või kohtumääruse alusel, kui ta võib kriminaalmenetlusest kõrvale hoiduda või jätkuvalt toime panna kuritegusid. Teiste riikide regulatsioone uurides tuli välja, et praktikas on kasutusel veel kolmaski vahistamise alus – kriminaalmenetluse takistamise oht. Sellise vahistamisaluse lisamine Eesti regulatsiooni oleks põhjendatud, sest nt tõendite hävitamine või peitmine või tunnistaja valeütlustele sundimine võib kriminaalmenetluse toimetamise väga raskeks muuta, äärmisel juhul võib isegi süüdimõistev otsus tegemata jääda, sest tõendeid pole. Lisaks on EIK vahi all pidamise

¹⁸² RKKKm 3-1-1-108-09, p 7.

¹⁸³ Ginter jt. (2013), *supra nota* 112, lk 85.

põhjendatud alustena aktsepteerinud tõendite kõrvaldamise, tunnistajate mõjutamise ja õigusemõistmist kahjustavate kokkulepete ohtu.¹⁸⁴

Eesti kriminaalmenetluse seadustikus puudub säte, mis ütleks, et vahistamist kui tõkendit saab kohaldada ainult juhul, kui muud kriminaalmenetlust tagavad tõkendid ei ole eesmärgi saavutamiseks piisavad. Selle sätte lisamine võimaldaks paremini tagada kahtlustatava või süüdistatava õigusi ja kindlustaks proportsionaalsuse printsiibi järgimist. EIK on märkinud, et vahistus on põhjendatud üksnes siis, kui on kaalutud põhiõigusi vähem riivavaid tõkendeid ja leitud, et need ei ole kriminaalmenetluse tagamiseks piisavad.¹⁸⁵

Seadusandja on Eesti KrMS vahistamisregulatsiooni muutmise juures öelnud, et universaalse ja üldsobiva vahistamistähtaja määramine on võimatu, arvestades kriminaalasjade ja kahtlustuse saanud isikute mitmekesisust.¹⁸⁶ Eestis on vahistatu õigused tagatud sellega, et KrMS § 131¹ lg 4 kohaselt annab eeluurimiskohtunik kahtlustatava või süüdistatava vahi all pidamiseks loa kuni kaheks kuuks. Prokuratuur saab tähtaja möödumisel taotleda vahistuse pikendamist, kuid see peab olema põhjendatud, mis tagab omakorda selle, et isikut ei hoita vahi all ilma õigusliku aluseta. Segaseks jääb, kelle initsiatiivil toimub vahistuse põhjendatuse kontroll siis, kui vahistust on pikendatud KrMS § 131¹ lõikes 2 sätestatud asjaoludel esimese astme kuriteo puhul üle kuue kuu ja teise astme kuritegude puhul üle nelja kuu. Bakalaureusetöö autor leidis, et olukorra saab lahendada, kui lisada kriminaalmenetluse seadustikku säte, mis sisaldaks varasemas regulatsioonis kehtinud põhimõtet. Selle kohaselt tuleks KrMS § 131¹ lõikes 2 sätestatud asjaolude ilmnemisel vahistuse põhjendatust kontrollida vähemalt ühe korra kuus. See tagab isikule tema põhiõiguste riive õigustatuse kontrolli mõistliku aja tagant ja vajadusel saab seda teha ka tihedamalt.

01.09.2016 jõustunud vahistamise regulatsiooni muudatused parendasid oluliselt olukorda vahistamistähtaegade ja vahistuse põhjendatuse kontrolli osas. Nimelt läks vahistuse põhjendatuse kontrolli initsiatiiv üle riigile ning korraga antakse luba vahi all pidamiseks maksimaalselt kaheks kuuks. Kuid muudatusi ei tehtud vahistamist ja vahistamise aluseid reguleerivas paragrahvis, mis annab kinnitust hüpoteesile, et kehtivat vahistamisregulatsiooni on võimalik täiustada nii, et isiku põhiõigusi oleks keerulisem riivata ja esineks selgus, millistel alustel ja eeldustel selline riive lubatud on.

¹⁸⁴ *Supra nota* 140.

¹⁸⁵ *Supra nota* 148.

¹⁸⁶ *Supra nota* 152, lk 20.

SUMMARY

ON THE REGULATION OF THE PROCEDURE OF TAKING INTO CUSTODY AND OF WAYS TO IMPROVE IT

Rico Mändlo

The main objective of the bachelor's thesis at hand is to bring out suggestions on how the Code of Criminal Procedure of Estonia could be improved, more specifically in terms of the regulation of taking into and holding in custody: how to make the regulation more precise, clear and less infringing on a person's fundamental rights. This is done through an analysis of court judgements, regulations of other countries and legal literature. The thesis offers an in-depth overview of the existing regulation and brings out its problem areas. The author also expands somewhat on other, less intensive preventive measures.

Taking into and holding in custody, that is taking from a person their freedom, is the most severe preventive measure allowed by the Code of Criminal Procedure. During pre-trial proceedings, a person may only be taken into custody if there is reason to believe the person may abscond the proceedings or continue to commit criminal offences. The Supreme Court of Estonia has elaborated on the issue and taken the position that taking a person into custody can only be legal if there are grounds for this action and a strong reason to suspect the person has committed a crime. Reasonable suspicion of criminal offence is a precondition to the admissibility of the infringement of two fundamental rights – personal liberty and the presumption of innocence. In earlier legal analyses, the position has been taken that there is no need to change the Code of Criminal Procedure in this regard, for the guidelines provided through court judgements are detailed enough. The author of the thesis at hand does not agree with this position. As the analysis also demonstrates, taking into and holding a person in custody is the most severe preventive measure in terms of infringement on fundamental rights, and as such the regulation of this preventive measure needs to be very clearly stipulated in the Code of Criminal Procedure. Reasonable suspicion of criminal offence entails in it the obligation to substantiate and ideally should exclude all wrongful infringements of fundamental rights.

According to § 130 subsection 2, a suspect or accused may be taken into custody at the request of a prosecutor's office and on the basis of an order of a preliminary investigation judge or on the basis of a court ruling if he or she is likely to abscond from the criminal proceedings or continue to commit criminal offences. The analysis of other countries' practices demonstrated

that there is a third ground for taking into custody – the possibility of impeding the proceedings. Adding this provision to the Estonian law would be reasonable, because e.g. destroying and hiding evidence or forcing witnesses into false statements at the least complicate proceedings and at worst render a verdict of guilty impossible due to lack of evidence. Additionally, the European Court of Human Rights has accepted tampering with evidence, manipulating witnesses and the threat of agreements harmful to justice as reasonable grounds for taking into custody.

There is no provision in the Code of Criminal Procedure stating that taking into custody can only be implemented if other preventive measures are insufficient. Adding such a clause into the Code of Criminal Procedure would help guarantee the rights of the suspect or the accused and ensure the abidance of the principle of proportionality. The European Court of Human Rights has noted that taking into custody is only grounded if other, less infringing preventive measures have been considered and a decision has been reached that these measures are insufficient in terms of guaranteeing the proper proceedings.

The regulation of taking into custody in the Code of Criminal Proceedings stipulates that a universal timeframe for holding in custody cannot be set, for criminal offences and suspects are very different in each case. In Estonia, the rights of a suspect are guaranteed through § 1311 subsection 4, according to which a judge shall issue an authorisation for up to two months to hold the suspect or the accused in custody. The prosecutor's office may apply for an extension of the term but it needs to have solid reasoning in order to ensure that the suspect is not held in custody without grounds. It remains somewhat unclear who is responsible for oversight of the justifications if, in accordance with circumstances stipulated in § 131¹ subsection 2, the term of custody has been extended for over 6 months in case of first degree and over 4 months in case of second degree criminal offence. The author of this thesis finds that this problem can be solved by adding a provision to the Code of Criminal Procedure that was present in an earlier regulation according to which, in case of circumstances stipulated in § 131¹ subsection 2, the reasons for holding a person in custody should be reviewed at least once a month. This would guarantee the person in custody that the justifications for the infringement on their fundamental rights is reviewed within a reasonable timeframe and if necessary, it can be done more often.

The changes made to the regulation that came into force on September 1st 2016 have significantly improved the situation with regards to term of custody and oversight of reasons for holding in custody. The latter is now the responsibility of the state and permission to hold in custody is now given for a maximum term of two months at a time. However, no changes

were made to the paragraph regulating grounds for taking into and holding in custody, which supports the hypothesis that the current regulation can be improved in a way that would make it less infringing on a person's fundamental rights and more clear on under which circumstances such an infringement can be acceptable.

Kasutatud allikad

Kasutatud kirjandus

1. Teadusraamatud

1. Aarnio, A. (1999). *Õiguse tõlgendamise teooria*. Tallinn: Juura.
2. Eryilmaz, B. M. (1999). *Arrest and detention powers in English and Turkish law and practice in the light of the European Convention on Human Rights*. Hague: Kluwer Law International.
3. Garcia, A; Bachmaier, L. (2011). *Criminal Law in Spain*. Hague: Kluwer Law International.
4. Kergandberg, E; Pikamäe, P. (2012). *Kriminaalmenetluse seadustik. Kommenteeritud väljaanne*. Tallinn: Juura.
5. Kergandberg, E; Sillaots, M. (2006). *Kriminaalmenetlus*. Tallinn: Juura.
6. L. B. Langsted, L. B; Garde, P; Greve, V. (2011) *Criminal Law in Denmark*. Kluwer Law International. Kättesaadav:
https://books.google.ee/books?id=bgaYORLJSu0C&pg=PA215&lpg=PA215&dq=pre-trial+detention+in+denmark&source=bl&ots=lsvrJAyW4g&sig=X2M5au5s_ooR1wqt9bB-fEzhWNE&hl=et&sa=X&ei=OgRzVJTEBaT-ygPeo4LQAQ&ved=0CD0Q6AEwBTgK#v=onepage&q&f=false (14.05.18)
7. Laffranque, J. (2017). *Euroopa Inimõiguste Kohus ja Eesti õigus*. Tallinn: Juura.
8. Lõhmus, U. (2012). *Põhiõigustest kriminaalmenetluses*. Tallinn: Juura.
9. Lõhmus, U. (2014). *Põhiõigustest kriminaalmenetluses*. Tallinn: Juura.
10. Madise, L; Pikamäe, P; Sootak, J. (2014). *Vangistusseadus. Kommenteeritud väljaanne*. Tallinn: Juura.
11. Madise, Ü; Aaviksoo, B; Kalmo, H; Mälksoo, L; Narits, R; Pruks, P; Vinkel, P. (2012). *Eesti Vabariigi põhiseadus. Kommenteeritud väljaanne*. Tallinn: Juura.
12. Maruste, R. (2004). *Konstitutsionalism ning põhiõiguste ja –vabaduste kaitse*. Tallinn: Juura.
13. Sootak, J. (2007) *Sanktsiooniõigus*. Tallinn: Juura.

14. Sootak, J; Pikamäe, P. (2015). *Karistusseadustik. Kommenteeritud väljaanne*. Tallinn: Juura.
15. Uibopuu, H-J. (2000). *Inimõiguste rahvusvaheline kaitse*. Tallinn: Juura.

2. Teadusartiklid

16. Kergandberg, E. (1996) Menetlustoimingute süsteem kui kohtumenetluse sisu. – *Juridica* VII.
17. Kergandberg, E. (2011) Kas kriminaalmenetlusega saab tekitada kahju? Kui saab, siis mis Eesti Vabariigis pärast seda juhtuda võib?. – *Juridica*, nr 8, 629-633.
18. Lõhmus, U. (1996) Õigus vabadusele ja turvalisusele. – *Juridica* III.
19. Reinthal, T. (2007) Vahistamised Eestis – liiga palju või liiga vähe?. – *Juridica*, nr 10, 675-680.
20. Stevens, L. (2009) Pre-Trial Detention: The Presumption of Innocence and Article 5 of the European Convention on Human Rights Cannot and Does Not Limit its Increasing Use. – *European Journal of Crime, Criminal Law and Criminal Justice* (Sage Publications), 65-180.
21. Suik, A. (1997) Isiku vahi alla võtmine – ühepoolne kohtulik arutelu. – *Juridica* IV.

3. Eesti õigusaktid

22. Eest Vabariigi põhiseadus. RT 1992, 26, 349 ... RT I, 15.05.2015, 2.
23. Elektroonilise valve täitmise ja järelevalve kord. – RT I 2007, 20, 334 ... RT I, 12.01.2011, 7.
24. Kriminaalmenetluse seadustik. - RT I 2003, 27, 166 ... RT I, 05.12.2017, 8.
25. Kriminaalmenetluse seadustik. - RT I 2003, 27, 166 ... RT I, 20.05.2016, 6.
26. Kriminaalmenetluse seadustiku ja teiste seaduste muutmise seadus. – RT I, 19.03.2015, 1.
27. Tsiviilseadustiku üldosa seadus. – RT I 2002, 35, 216 ... RT I, 20.04.2017, 21.
28. Vangistusseadus. - RT I 2000, 58, 376 ... RT I, 09.03.2018, 19.

4. EL-i ja rahvusvahelised õigusaktid

29. Esitutkintalaki, 22.7.2011/805. Kättesaadav:

<http://finlex.fi/-fi/laki/-ajantasa/-2011/-20110805>; (14.05.18)

30. Inimõiguste ja põhivabaduste kaitse konventsioon. RT II 2010, 14, 54.

31. Pakkokeinolaki, 22.7.2011/806. Kättesaadav:

<http://finlex.fi/-fi/laki/-ajantasa/-2011/-20110806>; (14.05.18)

32. Strafprozessordnung, 01.01.2018. Kättesaadav: <https://dejure.org/gesetze/StPO>;
(14.05.18)

5. Eesti kohtulahendid

33. HMK 16.06.2015, 1-15-4389.

34. PMK 06.11.2015, 1-15-6524.

35. RKKKm 01.02.2012, 3-1-1-105-11.

36. RKKKm 03.03.2008, 3-1-1-80-07.

37. RKKKm 08.12.2009, 3-1-1-108-09.

38. RKKKm 11.03.1997, 3-1-1-27-97.

39. RKKKm 11.12.2006, 3-1-1-103-06.

40. RKKKm 12.04.2012, 3-1-1-32-12.

41. RKKKm 20.05.2008, 3-1-1-30-08.

42. RKKKm 27.02.2012, 3-1-1-9-12.

43. RKKKo 12.02.2003, 3-1-1-5-03.

6. Muud kohtulahendid

44. *Borotyuk v. Ukraina*, no. 33579/04, ECHR 2010.

45. *Ciulla v. Itaalia*, no. 11152/84, ECHR 1989.

46. *Ferrari Bravo v. Itaalia*, no. 25803/94, ECHR 1984.

47. *Fox, Campbell ja Hartley v. Ühendkuningriik*, no. 12244/86; 12245/86; 12383/86,
ECHR 1990.

48. *Ilijkov v. Bulgaaria*, no. 33977/96, ECHR 2001.

49. *Litwa v. Poola*, no.26629/95, ECHR 2000.

50. *Murray v. Ühendkuningriik*, no. 14310/88, ECHR 1994.

51. *Neumeister v. Austria*, no. 1936/63, ECHR 1968.
52. *Ringised v. Austria*, no. 2614/65, ECHR 1971.
53. *Tsygoniy v. Ukraina*, no. 19213/04, ECHR 2011.
54. *Wemhoff v. Saksamaa*, no. 2122/64, ECHR 1968.
55. *Vrencev v. Serbia*, no. 2361/05, ECHR 2008.
56. *Ümit Isik v. Türgi*, no. 10317/03, ECHR 2010.
57. *Yakovlev v. Russia*, no. 5453/08, ECHR 2010.

7. Muud allikad

58. Ahven, A; Kruusement, A. (2013). *Elektroonilise valve kohaldamine*. Tallinn: Justiitsministeerium.
59. Clages, H; Ackermann, R; Roll, H. (2003). *Handbuch der Kriminalistik: Kriminaltaktik für Praxis und Ausbildung*. 2. Auflage. Boorberg.
60. Criminal Procedure Law of the Republic of Latvia. Kättesaadav: [https://www.google.ee/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=2&ved=0ahUK Ewi_LGJ7a3YAhWDQJoKHTZvBbUQFggrMAE&url=http%3A%2F%2Fwww.track.unodc.org%2FLegalLibrary%2FLegalResources%2FLatvia%2FLaws%2FLatvia%2520Criminal%2520Procedure%2520Law%25202005%2520\(As%2520Amended%25202010\).pdf&usg=AOvVaw1vtMmoKLVdZEKldT75Gffl](https://www.google.ee/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=2&ved=0ahUK Ewi_LGJ7a3YAhWDQJoKHTZvBbUQFggrMAE&url=http%3A%2F%2Fwww.track.unodc.org%2FLegalLibrary%2FLegalResources%2FLatvia%2FLaws%2FLatvia%2520Criminal%2520Procedure%2520Law%25202005%2520(As%2520Amended%25202010).pdf&usg=AOvVaw1vtMmoKLVdZEKldT75Gffl); (14.05.18)
61. Euroopa Komisjoni selgitused isikute õiguste kohta Lätis kohtueelse uurimise ajal. Kättesaadav: https://e-justice.europa.eu/content_rights_of_defendants_in_criminal_proceedings_-169-LV-maximizeMS-et.do?clang=et&idSubpage=2; (14.05.18)
62. Euroopa Komisjoni selgitused isikute õiguste kohta Taanis kohtueelse uurimise ajal. Kättesaadav: https://e-justice.europa.eu/content_rights_of_defendants_in_criminal_proceedings_-169-DK-maximizeMS-en.do?clang=et&idSubpage=3 ; (14.05.18)
63. Euroopa Komisjoni selgitused isikute õiguste kohta Tšehhis kohtueelse uurimise ajal. Kättesaadav: https://e-justice.europa.eu/content_rights_of_defendants_in_criminal_proceedings_-169-CZ-maximizeMS-et.do?clang=et&idSubpage=2; (14.05.18)

64. European Court of Human Rights. Guide on Article 5 of the Convention: Right to Liberty and Security. Council of Europe 2014. Kättesaadav: http://www.echr.coe.int/Documents/Guide_Art_5_ENG.pdf; (14.05.18)
65. Fair Trials International: Pre-trial detention comparative research, 2012. Kättesaadav: http://ec.europa.eu/justice/newsroom/criminal/opinion/files/110510/appendix_2_-_comparative_research_en.pdf; (14.05.18)
66. Ginter, J; Plekksepp, A; Soo, A; Kairjak, M; Kangur, A; Mets, T. (2013). *Analüüs isikute põhiõiguste tagamisest ja eeluurimise kiirusest kriminaalmenetluses*. Tartu: Tartu Ülikool. Kättesaadav: http://www.kriminaalpoliitika.ee/sites/krimipoliitika/files/elfinder/dokumentid/analüüs_isikute_pohioiguste_tagamisest_ja_eeluurimise_kiirusest_kriminaalmenetluses.pdf; (14.05.18)
67. Kergandberg, E; Järvet, T; Ploom, T; Jaggo, O. (2008). *Kriminaalmenetlus*. Tallinn: Sisekaitseakadeemia.
68. Kriminaalmenetluse seadustiku ja teiste seaduste muutmise seaduse eelnõu (770 SE) seletuskiri. Kättesaadav: <https://www.riigikogu.ee/download/61cc0b39-b9c5-4ada-928c-f553a66fd111>; (14.05.18)
69. Lõhmus, U; Hion, M; Pihel, R; Lepik, A; Martuste, R; Vallikivi, H; Kokk, M. (2003). *Inimõigused ja nende kaitse Euroopas*. Tartu: Iuridicum.
70. Macovei, M. (2002). *Human Rights Handbook No 5. The right to liberty and security of the person. A guide to the implementation of Article 5 of the European Convention on Human Rights*. Strasbourg: Council of Europe.
71. Mererand, M-L. (2016) Eestis kriminaalasjades kohaldatavate tõkendite süsteemi võimalik täiustamine. (Magistritöö) Tartu Ülikooli õigusteaduskond. Tartu.
72. Pradel, J; Pavišić, B. (2004). *Transition of criminal procedure systems. Belarus, Estonia, Georgia, Germany, Kosovo, Latvia, Lithuania, Moldova, Poland, Romania, Russia, Ukraine*. Rijeka: Pravni fakultet Sveučilišta u Rijeci.
73. Räägo, R. (1937). *Kriminaalprotsessi õpperaamat*. Tartu: Akadeemiline Kooperatiiv.
74. Soodla, K. (2015) Vahistamine, selle alused ja põhjendatus. (Magistritöö) Tartu Ülikooli õigusteaduskond. Tallinn.
75. Soome Justiitsministeeriumi 30.11.2011. a vastuskiri Euroopa Komisjoni õigusküsimuste peadirektoraadile. Kättesaadav: http://ec.europa.eu/justice/newsroom/criminal/opinion/files/110510/fin_ministry_of_justice_response_en.pdf; (14.05.18)

76. Taani 05.03.2012. a vastuskiri Euroopa Komisjoni õigusküsimuste peadirektoraadile.

Kättesaadav:

http://ec.europa.eu/justice/newsroom/criminal/opinion/files/110510/dk_ministry_of_justice_response_en.pdf; (14.05.18)